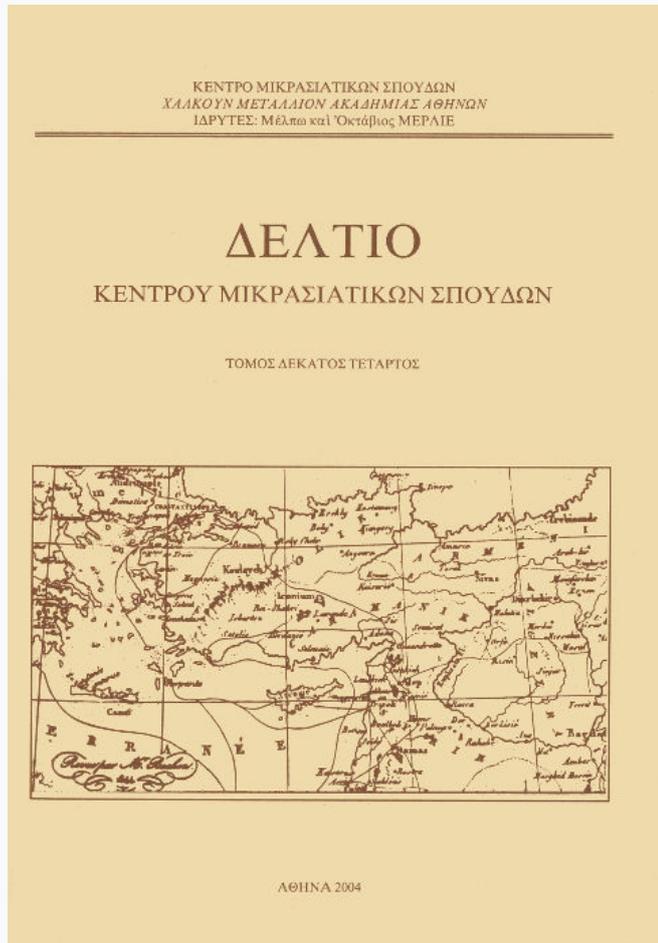

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 14 (2004)

Οι Ουνίτες στην Τουρκία και στην Ελλάδα

Elcin Macar

doi: [10.12681/deltiokms.168](https://doi.org/10.12681/deltiokms.168)

Copyright © 2015, Elcin Macar

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Macar, E. (2004). Οι Ουνίτες στην Τουρκία και στην Ελλάδα. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 14, 311-348. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.168>

ELÇİN MACAR

ΟΙ ΟΥΝΙΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*

Ἡ ὀνομασία «καθολικοί» (Οὔνιτες) στήν πραγματικότητα δέν εἶναι μιὰ ὀνομασία πού ἀποδέχονται καί χρησιμοποιοῦν οἱ πλευρές πού ἐνέχονται στό ζήτημα τῶν «Ἀνατολικῶν» ἢ «Ἐνωτικῶν» Ἐκκλησιῶν. Ἀπό τή μιὰ πλευρά, τὰ μέλη τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν αὐτοπροσδιορίζονται ὡς «χριστιανοί», μέ βάση τήν πίστη τους καί τήν «μοναδικότητα» καί «ὀρθότητα» τοῦ δόγματός τους, ὅπως ἐξἄλλου συμβαίνει μέ ὅλες τίς θρησκείες καί δόγματα: εἶναι γνωστό, ἄλλωστε, ὅτι καί ὁ ὅρος «καθολικός» μέ τήν δογματική ἔννοια δέν εἶναι ἀποδεκτός οὔτε μεταξύ τῶν καθολικῶν. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, οἱ Ὁρθόδοξοι, οἱ ὁποῖοι καί ἀντιμετωπίζουν τò ζήτημα τῶν «Ἐνωτικῶν» Ἐκκλησιῶν ὡς πρόβλημα «ἀπόσχισης», τοὺς ὀνομάζουν «Οὔνιτες» (Ἐνωτικούς), ὀνομασία πού στήν Ὁρθόδοξη Ἀνατολή ἐνέχει καί μιὰ χροιά ἀποδοκιμασίας. Ἡ ἀντιμετώπιση αὐτῆ ἀπορρέει ἀπό τò γεγονός ὅτι οἱ παλαιές χριστιανικές Ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς θεωροῦν ὅτι ἡ ἀνατολική λατρευτική παράδοση δέν μπορεῖ νὰ συνυπάρχει μέ τὸν καθολικισμό. Αὐτές, λοιπόν, οἱ «Ἀνατολικές» Ἐκκλησίες, πού ἡ θρησκευτική βιβλιογραφία ἔχει ἀποδεχτεῖ ὡς μιὰ διακριτὴ κατηγορία, ἐφαρμόζουν τίς λατρευτικές παραδόσεις πού ἔχουν κληρονομήσει ἱστορικά: οὐσιαστικά, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στήν πίστη, τὴ λατρεία καί τὸ ἑορτολόγιό τους δέν ἔχουν διαφορὲς μέ τοὺς Ὁρθόδοξους καί ἡ Ἐκκλησία τους εἶναι ἀκριβῶς μιὰ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία. Ἡ διαφορὰ τους, ὡστόσο, ἔγκειται στό γεγονός ὅτι δέν ἀναγνωρίζουν τὸν ὀρθόδοξο πατριάρχη ὡς τὸ ἀνώτερο πρόσωπο στήν ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία ἀλλὰ τὸν πάπα, τὸν ὁποῖο καί μνημονεύουν στό τέλος τῆς λειτουργίας. Ἡ ἐμφάνιση ἐξἄλλου τῶν «Ἐνωτικῶν» Ἐκκλησιῶν συνδέεται μέ

* Εὐχαριστῶ τὸ συνάδελφο ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Μεσογειακῶν Σπουδῶν Ἡλία Κολοβό γιὰ τὴ συμβολὴ του στὴ συγγραφὴ τοῦ κεμένου αὐτοῦ στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα.

τὴν ἑναρξὴ τῆς προσπάθειας διάδοσης, μέσω ἱεραποστολῶν, τοῦ καθολικισμοῦ στὴν Ἀνατολή, στὸν ἱστορικὸ δηλαδὴ γεωγραφικὸ χῶρο τῆς Ὁρθοδόξιας.

1. «ΕΝΩΤΙΚΕΣ» ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

Σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψη ποὺ διατύπωσε ὁ Psalty, ἡ ἐμφάνιση τῶν «ἐνωτικῶν» ἀνάγεται στὴν περίοδο τῆς πατριαρχίας τοῦ Φωτίου (858-867, 877-886).¹ Αὐτοὶ οὐδέποτε ἀποδέχτηκαν τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ποὺ δημιουργήθηκε ἐπὶ Φωτίου· ἐμφανίστηκαν ὥστόσο ὡς κοινότητα μὲ ταυτότητα καὶ διάρκεια μόνο στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα. Σύμφωνα μὲ τὸν Psalty ἐξάλλου, ἡ ὀνομασία «ἐνωτικοί» εἶναι ὀρθή, ἐφόσον αὐτοὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ σχίσματος ἐπιθυμοῦσαν τὴν ἔνωση καὶ συνέχισαν νὰ ἀποδέχονται τὴν παπικὴ ἀρχὴ ὅπως καὶ πρὸ τοῦ σχίσματος. Ἡ ἔνωση ὥστόσο τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, παρ' ὅλο ποὺ ἔγινε ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὶς Συνόδους τῆς Λυῶν (1274) καὶ τῆς Φλωρεντίας (1439), δὲν πραγματοποιήθηκε ποτέ.

Σύμφωνα μὲ τὸν πατέρα Μιχαὴλ Πρίντζης, ὅταν ἡ ἐλπίδα τῆς ἔνωσης ἔπαψε νὰ ὑπάρχει ἄρχισε ἡ μεταπήδηση Ὁρθοδόξων στὸν καθολικισμό.² Οὐσιαστικὰ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὑπῆρξε ἡ πρακτικὴ λύση στοῦ ζήτημα χωρὶς νὰ προσφύγουν σὲ θεολογικὲς συζητήσεις καὶ διαπραγματεύσεις. Ὅστόσο, οἱ καθολικοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἤθελαν, καθὼς μεταπηδοῦσαν στὸν καθολικισμό, νὰ διαφυλάξουν τὶς ἀνατολικὲς παραδόσεις τους. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς λόγους ποὺ προκάλεσαν τὴν πολιτικὴ τῆς Ρώμης γιὰ τὴ δημιουργία «ἐνωτικῶν» Ἐκκλησιῶν ὑπῆρξε ἡ θωράκιση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπὸ τοὺς Ὄθωμανοὺς. Ἀπὸ ἱστορικὴ ἄποψη ἄλλωστε δὲν θὰ πρέπει νὰ λησμονοῦμε τὴ συνεργασία τοῦ Πατριαρχείου μὲ τοὺς Ὄθωμανοὺς ἐναντίον τῆς Ρώμης.

Ἡ ἐμφάνιση τῆς κίνησης τῶν «ἐνωτικῶν» μὲ κάποιο συγκεκριμένο τρόπο ἀνάγεται στὴ συνθήκη τοῦ Μπρέστ-Λιτόφσκ (1595), ξεκίνησε στὴν Πολωνία καὶ ὠδήγησε στὴν περαιτέρω ἐπιδείνωση τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσης.

1. Βλ. F. Psalty, «La Communauté grecque-catholique», M. Revah, *Le Catholicisme en Turquie*, Istanbul 1933, σ. 48.

2. Μ. Πρίντζης, *Ἑλληνικὴ Καθολικὴ Ἐξάρχεια: Κωνσταντινούπολη-Ἀθήνα* (ἀνέκδοτη ἐργασία, σ. 2).

Ὡς ιδιαίτερες «Ἐνωτικὲς» Ἐκκλησίες οἱ Μαρωνίτες ἐμφανίστηκαν στὰ 1182, οἱ Χαλδαῖοι στὰ 1551, οἱ Ἀλβανοῖταλοι στὰ 1595 (ὀρισμένες πηγὲς ἐπισημαίνουν ὅτι αὐτὴ ἡ ὁμάδα συνέχισε ἀπρόσκοπτα νὰ εἶναι ἐξαρτημένη ἀπὸ τὴ Ρώμη), οἱ Μαλαμπάρ (Ἰνδία) στὰ 1599, οἱ Οὐγγροὶ στὰ 1652, οἱ Ρουθῆνοι τῆς Γαλικίας ἐπίσης στὰ 1652, οἱ Σύριοι στὰ 1656, οἱ Ρουμάνοι στὰ 1701, οἱ Μελχίτες στὰ 1724, οἱ Κόπτες στὰ 1741, οἱ Ἀρμένιοι στὰ 1742, οἱ Αἰθίοπες στὰ 1839, οἱ Βούλγαροι στὰ 1860, οἱ Ρωμιοὶ στὰ 1861, οἱ Ρῶσοι στὰ 1920 καὶ οἱ Μαλανκάρ (Ἰνδία) στὰ 1930. Ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν εἶναι:³

Ἀλεξανδρινοῦ ρυθμοῦ

Κόπτες: 182.000

Αἰθίοπες: 133.000

Ἀντιοχειανοῦ ρυθμοῦ

Σύριοι: 104.000

Μαλανκάρ: 296.000

Μαρωνίτες: 3.303.000

Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ

Ἀλβανοί: 400

Λευκορῶσοι: 100.000

Βούλγαροι: 25.000

Ἑλλήνες: 2.350

Οὐγγροὶ: 280.000

Ἀλβανοῖταλοι: 62.000

Σέρβοι: 49.000

Μελχίτες: 1.094.000

Ρουμάνοι: 1.848.000

Ρουθῆνοι: 511.000

Σλοβάκοι: 430.000

3. Βλ. R. G. Robertson, *The Eastern Christian Churches. A brief survey*, Ρώμη 1993, passim· D. Attwater, *The Christian Churches of the East*, τ. 1: *Churches in Communion with Rome*, Λονδίνο: Geoffrey Chapman, 1961.

Ούκρανοί: 4.889.000

Χαλδαϊκοῦ ρυθμοῦ

Χαλδαῖοι: 634.000

Μαλαμπάρ: 3.037.000

Ἀρμενικοῦ ρυθμοῦ

Ἀρμένιοι: 147.000

Οἱ «Ἐνωτικές» Ἐκκλησίες ἀνάλογα μὲ τὴ λατρευτικὴ παράδοση ποὺ ἀκολουθοῦν διακρίνονται σὲ πέντε κατηγορίες: Βυζαντινὴ, Ἀλεξανδρινή, Ἀντιοχείας, Ἀρμενική, Χαλδαίας. Σύμφωνα μὲ τὸν «Ἀνατολικὸ Κώδικα» ποὺ ἐξέδωσε τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1991 ὁ πάπας Ἰωάννης Παῦλος Β΄ ἰσχύει μιὰ νέα κατάταξη μὲ βάση τὶς μεταξὺ τους σχέσεις καὶ τὶς σχέσεις τους μὲ τὸ Βατικανό:

1. Πατριαρχεῖα: Χαλδαίων, Ἀρμενίων, Κοπτῶν, Συρίων, Μαρωνιτῶν καὶ Μελχιτῶν.

2. Ἀρχιεπισκοπές: Οὐκρανίας, Συρο-Μαλαμπάρ.

3. Μητροπόλεις (sui iuris): Αἰθιοπίας, Συρο-Μαλανκάρ, Ρουμανίας καὶ τῆς Ρουθηνικῆς Ἐκκλησίας στὴν Ἀμερική.

4. Ἄλλες Ἐκκλησίες (sui iuris): Βουλγαρική, Ἑλληνική, Οὐγγρική, Ἀλβανοϊταλική, Σλοβακική (περιλαμβάνει καὶ τὶς Ἐκκλησίες στὰ ἐδάφη τῆς πρώην Γιουγκοσλαβίας).

Στὶς κοινότητες τῆς Λευκορωσίας, Ἀλβανίας, Γεωργίας καὶ Ρωσίας δὲν ὑφίσταται ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία.

Κατὰ τὴν πρώτη περίοδο δράσης τῶν καθολικῶν ἱεραποστολῶν σκοπὸς τους ἦταν (νὰ ἐκλατινιστοῦν οἱ Καθολικοί).⁴ Ἀλλὰ αὐτὸ χρησιμοποιοῦνταν ἀπὸ τὶς τοπικὲς Ἐκκλησίες ὡς ἀφορμὴ γιὰ ἀντι-προπαγάνδα. Ἔτσι, ἀργότερα, ἡ στρατηγικὴ αὐτὴ ποὺ συναντοῦσε ἄλλωστε πολλὲς ἀντιδράσεις ἄλλαξε καὶ ἄρχισαν νὰ ἰδρύνονται «Ἀνατολικὲς Ἐκκλησίες». Οἱ Ἐκκλησίες αὐτὲς

4. Γιὰ τὶς καταπιέσεις τῶν καθολικῶν στὴν Ἀνατολὴ ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία καὶ τὶς προσπάθειες «ἐκλατινισμοῦ» τους βλ. J. Hajjar, *Les chrétiens uniates du Proche-Orient*, Παρίσι 1962.

θά διαφύλατταν τις παραδόσεις, τούς λατρευτικούς τύπους και τις γλώσσες τους αλλά θά ήταν έξαρτημένες από τόν πάπα. Για τὸ λόγο αὐτὸ ἡ Sacra Congregatio de Propaganda Fidei, ἔχοντας ὡς στόχο νὰ ἀλλάξει τὴν ἀντιληψὴ καθολικὸς = λατίνος, στὸ διάταγμά της με ἡμερομηνία 1 Ἰουλίου 1885 ὑποστήριξε ὅτι οἱ Ἀνατολίτες ποὺ ἤθελαν νὰ γίνουν καθολικοὶ ἔπρεπε νὰ διαφυλάξουν τις παραδόσεις τους καὶ νὰ μὴν υἱοθετήσουν τὴ λατινική, ἐὰν δὲν εἶχαν εἰδικὴ ἄδεια ἀπὸ τὸ Βατικανό.⁵ Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὅμως, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἐρμήνευσε τὴν ἐνέργεια αὐτὴ ὡς δόλια καὶ ἐπικίνδυνη προσηλυτιστικὴ μέθοδο.

Ὁ «ἐνωτισμός», ὁ ὁποῖος σχεδιάστηκε ὡς μεταβατικὸ στάδιο γιὰ τὴν ἀποδοχὴ ἐκ μέρους τῆς Ἀνατολῆς τῆς ἀνωτερότητας καὶ μοναδικότητος τῆς Ρώμης, συγκέντρωσε σὲ τέτοιο βαθμὸ τὰ πυρὰ τῆς Ἀνατολῆς ὥστε οἱ ὀπαδοὶ του βίωσαν πολὺ μεγαλύτερη ἀντίδραση καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς Λατίνους ποὺ ζοῦσαν μέσα στὶς κοινωνίες τῆς Ἀνατολῆς. Σύμφωνα με τὸν Zananiri⁶ οἱ «ἐνωτικοὶ» αἰσθάνονταν ἀπομονωμένοι στὴν Ἀνατολὴ καθὼς ὅμως ἀποδέχονται στὸ Βατικανὸ ἐξελίσσεται παράλληλα ὁ πολιτιστικὸς ἐκλατινισμὸς τους. Ἐνῶστε, πάλι, ἡ ὁμάδα αὐτὴ ποὺ διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὰ δύο μεγάλα ἐκκλησιαστικὰ σώματα, γίνεται ἀποδέκτης ὑποτιμητικῶν χαρακτηρισμῶν ὡστόσο, οἱ Ἐκκλησίες αὐτὲς εἶναι, ἡ καθεμία, μικρὸ δεῦγμα τῆς μίας Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας τὴν ὁποία θά ἀποτελοῦσαν ἀπὸ κοινῶν ἢ μεγάλῃ Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ μεγάλη Ἐκκλησία τῆς Δύσης.

Σύμφωνα με τὸν Lanne «... [οἱ Ὁρθόδοξοι] θεωροῦν τοὺς Καθολικοὺς αὐτοὺς [ἐννοεῖ τοὺς Ἀνατολικούς Καθολικούς], ὡς ἰδιαίτερο δόγμα, ὡς κοινωνικὸ φαινόμενο. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἐμπόδια γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν με τις Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες».⁷

Ὁ Μελχίτης πατριάρχης Μάξιμος Δ' Sayeh δῆλωσε σὲ μιὰ συγκέντρωση στὸ Ντίσελντορφ τὸ 1960 τὰ ἐξῆς: «Οἱ Ἀνατολικὲς Καθολικὲς Ἐκκλησίες, στὸ βαθμὸ ποὺ διαφυλάσσουν, ὡς ὀφείλουν, τὴν ἰδιαιτερότητά τους καὶ ἐφόσον εἶναι ἐξαρτημένες τόσο ἀπὸ τὸν Καθολικισμὸ ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ

5. G. Zananiri, *Pape et Patriarches*, Παρίσι 1962, σ. 119.

6. Στὸ ἴδιο, σ. 31.

7. E. Lanne, «Eglises unies ou Eglises soeurs: un choix inéluctable», *Irenikon* 48 (1975), σ. 323.

ἀποτελοῦν ἰσχυρὸ καὶ ἀπαραίτητο στοιχεῖο γιὰ τὴ χριστιανικὴ ἐνότητα. Ἔστω κι ἂν κάποιες φορές στράφηκε πρὸς τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη κατεύθυνση τὸ στοιχεῖο αὐτὸ ὑπηρετήσε καὶ θὰ ὑπηρετεῖ πάντοτε τὴν ὑπόθεση τῆς ἔνωσης... Ἡ ἔνωση εἶναι γιὰ μᾶς ἕνα ζήτημα σὰν ἀνατριχιαστικὸς ἐφιάλτης καὶ δίψα ταυτόχρονα ποὺ κατακαίει τὰ σωθικά μας. Εἶναι ἀκόμα καὶ ἕνα κομμάτι τοῦ ἴδιου τοῦ λόγου ὑπαρξῆς μας... Κανείς μας δὲν ἔχει ἀτομικὸ συμφέρον στὴν ὑπόθεση αὐτὴ τῆς ἔνωσης ποὺ φέραμε καὶ πάλι ἐμεῖς στὸ προσκήνιο. Καθὼς μάλιστα ἡ ἔνωση θὰ προκαλέσει ἀκόμα καὶ τὴν ἐξ ὀλοκλήρου κατάρρησή μας ὡς ἱεραρχημένης κοινότητας. Ἐλπίζουμε διακαῶς ὅτι μετὰ τὴν ἔνωση δὲ θὰ ὑπάρξει πλέον ἐνωτικὴ ἐκκλησία, ἀλλὰ θὰ λέγεται ἀπλῶς Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἐμεῖς θὰ βρισκόμαστε στὶς γραμμὲς ἐκείνης σὰ νὰ μὴν εἴχαμε ποτὲ χωριστεῖν.⁸

Ἐντούτοις, οἱ Ἀνατολικοὶ καθολικοὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ βούλησή τους βιώνουν σήμερα, ὡς ἕναν βαθμὸ, τὸν ἐκλατινισμό τους· στέλνουν τὰ παιδιά τους σὲ καθολικὰ σχολεῖα καὶ γενικὰ ζοῦν σὰν νὰ ἔχουν ἐξοριστεῖ ἀπὸ μιὰ κοινωνία στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ὁποίας βρίσκονται· αἰσθάνονται ξένοι στὴ Δύση καὶ ἀπομονωμένοι στὴν Ἀνατολή. Τὸ συναίσθημα τῆς μὴ ἔνταξης στὴ μία ἢ στὴν ἄλλη πλευρὰ προσδιορίζει τὴν ψυχολογικὴ κατάστασή τους.

Ἡ Δεύτερη Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ (1963-65) ὑπῆρξε γιὰ τὶς «Ἐνωτικὲς» Ἐκκλησίες σημεῖο τομῆς. Λόγω τῶν ἀναγκαιοτήτων τῆς διεθνοῦς συγκυρίας καὶ τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου, τὸ Βατικανὸ διαμόρφωσε πολιτικὴ προσέγγιση μὲ τὶς Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες. Ἡ Δεύτερη Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ Βατικανὸ ἐπιβεβαίωσαν ὅτι θεωροῦν τοὺς Ὀρθόδοξους ὡς «ἀδερφὴ ἐκκλησία».⁹ Ἔτσι ἡ ἀνοιχτὴ ὑποστήριξη ποὺ διαπιστώνεται ἱστορικὰ πρὸς τὶς «Ἐνωτικὲς» Ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς («μετριάσθηκε»). Ὁ Lanne ἐρμηνεύει ὡς ἐξῆς τὴν ἀλλαγὴ αὐτή: «Ἀκόμα καὶ ἂν ἐπηρεαστοῦν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα τὰ αἰτία ὑπαρξῆς τους, ὅπωςδήποτε μπορεῖ νὰ ζητηθεῖ ἀπὸ αὐτοὺς νὰ συμμορφωθοῦν στὶς νέες ὑποδείξεις τῆς Συνόδου. Καὶ αὐτοὶ συμμορφώθηκαν μὲ τὴν ψυχὴ τους σὲ αὐτὴ τὴ βούληση. Ὡστόσο μπορεῖ νὰ τοὺς ζητήσῃ κάποιος νὰ ἀπορρίψουν τοὺς ἑαυτοὺς τους; Ἐκεῖνοι, ἔχοντας γιὰ διὸ γενεὲς καὶ περισσότερο ἀκόμα, ἀφιερωθεῖ ὥστε νὰ κάνουν τὴ Ρώμη νὰ σκύψει πρὸς αὐτοὺς, μποροῦν τώρα νὰ ἀποδεχθοῦν τὴ Ρώμη νὰ ἔρχεται, νὰ τοὺς

8. Zananiri, *δ.π.*, σσ. 30-31.

9. Lanne, *δ.π.*, σ. 325.

λέει ότι βρίσκονται σὲ λάθος δρόμο καὶ νὰ τοὺς δείχνει νέους δρόμους; ...Ἡ κατάσταση τῆς Καθολικῆς κοινότητας στὴν Ἀθήνα εἶναι σὲ σχέση με αὐτῆ τῶν ἄλλων κοινοτήτων περισσότερο ξεκάθαρη ἀλλὰ καὶ πάλι ἡ Σύνοδος ἀφῆσε αὐτὴ τὴν κληρονομιά πὸν μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει ὅπουδήποτε ἰδιαίτερα τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς».¹⁰

2. ΟΙ ΟΥΝΙΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

Ο ΥΑΚΙΝΘΟΣ ΜΑΡΑΓΚΟΣ ΚΑΙ Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Ἡ κοινότητα τῶν Οὐνιτῶν (ἡ καθολικῶν Ρωμιῶν), ποὺ ὑπάγεται στοὺς καθολικούς Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ καὶ ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς μελέτης μας, πρωτοεμφανίστηκε στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ σύσταση τῆς κοινότητας ὀφείλεται στὸν Ἰωάννη Μαραγκό.¹¹ Ὁ Μαραγκὸς χειροτονήθηκε ἱερέας στὰ 1852 ἀπὸ τὸν καθολικὸ ἐπίσκοπο Σύρου Joseph Alberti μετὰ τὸ ὄνομα Ὑακίνθος. Ὅταν ἔφθασε γιὰ οἰκογενειακοὺς λόγους στὴν Κωνσταντινούπολη στὶς ἀρχὲς τοῦ 1856, ὁ Μαραγκὸς ἀρχισε τίς προσπάθειες γιὰ τὴ δημιουργία οὐνιτικῆς κοινότητας μεταξὺ τῶν Ρωμιῶν. Ἐγκαταστάθηκε στὴ μονὴ Ἁγίου Πέτρου (St. Pierre) τῶν Δομινικανῶν στὸ Γαλατὰ, ὅπου θέλησε, παράλληλα, νὰ χρησιμοποιήσει καὶ τοὺς Δομινικανούς γιὰ τὴν ἰδέα τῆς «ένωσης», ἀλλὰ ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς δὲν συμμερίστηκε τὴν πρωτοβουλία αὐτή.

Χάρη καὶ στὴν ἱκανότητά του στὸ κήρυγμα πέτυχε σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα τὸ στόχο του: κατάφερε δηλαδή νὰ προσεταιριστεῖ τὸν μητροπολίτη Δράμας Μελέτιο¹² καὶ τὸν ἐπίσκοπο Νεαπόλεως Βενιαμίν,¹³ οἱ ὁποῖοι εἶχαν προβλήματα στὶς σχέσεις τους μετὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἀργότερα

10. Στὸ ἴδιο, σ. 332.

11. (1827-1885). Παιδὶ καθολικῆς οἰκογένειας. Διετέλεσε δάσκαλος σὲ δημοτικὸ σχολεῖο στὴ Σύρο. Ὁ τάφος του βρίσκεται στὴν Ἀθήνα, στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἄρεσπαγίτου.

12. Ὁ Ἐμμανουὴλ Σταραβέρος (1819-1872) γεννήθηκε στὴ Λέρο. Ὁ ὀρθόδοξος αὐτοῦς μητροπολίτης στὰ 1861 μεταπήδησε στὸν καθολικισμό ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ γνωστοῦ ἱεραποστόλου τῶν Βαλκανίων Λαζαριστῆ Lervanc. Στὰ 1865 χειροτόνησε τὸν Βουλγαροκαθολικὸ Ρορον. Πέθανε στὰ 1872. Ὁ τάφος του βρίσκεται στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (St. Esprit).

13. Δημήτριος Εὐσεβίδης (1821-1897): γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, τελείωσε

ἐπηρέασε καὶ τέσσερις σπουδαστὲς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης: τὸν Πολύκαρπο Ἀναστασιάδη (1839-1911), καταγόμενο ἀπὸ τὰ Γανόχωρα, τὸν Ἱερώνυμο Δημητριάδη (καταγόμενο ἀπὸ τὴν Καισάρεια), τὸν Θεόδωρο Ἀπουσία καὶ τὸν Μελέτιο Τοράκη.¹⁴ Ὡστόσο, καθὼς οἱ Δομινικανοὶ δὲν ἐπιθυμοῦσαν νὰ δεχθῶν τοὺς νέους Ρωμιοὺς μοναχοὺς, ζήτησαν στὰ 1860 ἀπὸ τὸν Μαραγκὸ νὰ ἐγκαταλείψει τὴ μονή τους.

Ὁ ἐπίσκοπος Νεαπόλεως Βενιαμὶν ἀνακρίθηκε ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο στὸ ὁποῖο ὑπαγόταν καὶ ἐξορίστηκε στὴ μονὴ τῆς Ρίλιας στὴ Βουλγαρία. Μπόρεσε, ὥστόσο, νὰ ἐπιστρέψει χάρις στὴν πίεση τοῦ ἄσκησε στὴν Ὑψηλὴ Πύλῃ ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς στὴν Κωνσταντινούπολη Thouvenelle καὶ ὁ Γάλλος προξενικὸς βοηθὸς στὴ Φιλιππούπολη Ferdinand Ronzenalle.¹⁵ Ὁ Βενιαμίν, ὁ ὁποῖος μετὰ ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἐπέστρεψε στοὺς κόλπους τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, παρουσιάστηκε στὰ 1862 ἀπὸ τὸν Μελέτιο –τὸν ἄλλο μητροπολίτη τοῦ προσχώρησε στὸν καθολικισμό–, στὸν ἐκπρόσωπο τοῦ πάπα στὴν Κωνσταντινούπολη Brunoni. Ὁ Βενιαμίν ἐγκαταστάθηκε ἀπὸ τὸν Brunoni στὴν οἰκία τῆς οὐνιτικῆς κοινότητας, συνέχισε νὰ εἰσπράττει μνηαῖο εἰσόδημα ἀπὸ τὴ Ρώμη ἀλλὰ δὲν ἔγινε ξανά δεκτὸς στὴν οὐνιτικὴ κοινότητα.

Ὁ Alexandre Franchi, στὸν ὁποῖο τὸ Βατικανὸ εἶχε ἀναθέσει ὀρισμένα καθήκοντα λόγω τῶν ἐσωτερικῶν διενέξεων τῆς κοινότητας τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν, ἐργάστηκε γιὰ νὰ πετύχει τὴν ἀναγνώριση τοῦ Μελετίου ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλῃ ὡς πατριάρχη τῶν Οὐνιτῶν, ἀλλὰ δὲν τὰ κατάφερε. Ἐκτιμᾶται ὅτι στὴν ἀποτυχία αὐτὴ συνέβαλαν οἱ ἀνταγωνιστικὲς ἐνέργειες τοῦ Βενιαμίν.

Εἶναι γενικῶς ἀποδεκτὸ ὅτι ἡ ἐμφάνιση τῆς κοινότητας ἔλαβε χώρα στὰ 1861 μὲ τὸν προσεταιρισμὸ τῶν παραπάνω ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν. Τὸ ἔτος αὐτὸ ὁ Μαραγκὸς προχώρησε καὶ στὴν ἴδρυση τῶν δύο κοινωφελῶν ἰδρυμάτων τῆς κοινότητας: τῆς Ἁγίας Τριάδας, ὡς φροντιστηρίου ἀρρένων καὶ τῆς Ἁγίας Οἰκογένειας γιὰ τὶς μοναχὲς· ἔστειλε, μάλιστα, καὶ ὀρισμένες ἀπὸ τὶς μοναχὲς στὴ Γαλλία γιὰ ἐκπαίδευση.

τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο στὸ Φανάρι καὶ συνέχισε γιὰ ἓνα διάστημα στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης. Μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Lervac πῆγε στὴ Ρώμη στὰ 1863, ὅπου μεταπήδησε στὸν καθολικισμό. Ὁ τάφος του βρίσκεται στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (St. Esprit).

14. Δ. Βαρούχας, *Ἡσαΐας Παπαδόπουλος*, Ἀθήνα: Καλὸς Τύπος, 1951, σ. 33.

15. S. Salaville, «Le Nouvel Evêque Grec Catholique Mgr. Isaïe Papadopoulos», *Echos d'Orient* 15 (1912), σ. 64.

Λόγω τῶν οικονομικῶν δυσχερειῶν ποῦ ἀντιμετώπισε ἑνωρὶς ὁ Μαραγκὸς καὶ ἐνῶ προσπαθοῦσε νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ ἔξοδα ὀργάνωσης τῆς κοινότητος, ἀναγκάστηκε νὰ στηριχθεῖ στὴν ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ προστασία τοῦ Σταματέλλου Βόλγου, ὁ ὁποῖος ἐργαζόταν στὴν Ὑψηλὴ Πύλη. Χάρη στὴν ὑλικὴ βοήθεια τοῦ Βόλγου, ὁ Μαραγκὸς προχώρησε στὴν ἐκδόση ἐβδομαδιαίας οὐνιτικῆς ἐφημερίδας τῆς κοινότητος μὲ τὴν ὀνομασία *Τὸ Πνεῦμα* (L Esprit). Ὡστόσο ἡ ἐφημερίδα ἐκλείσει σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα ὡς ἀποτέλεσμα διαβήματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὴν Ὑψηλὴ Πύλη. Καὶ πάλι μὲ τὰ χρήματα τοῦ Βόλγου ἐνοικιάστηκαν (κατὰ πάσα πιθανότητα) δύο οἰκῆματα στὸ Γαλατὰ γιὰ νὰ στεγαστοῦν τὰ ἰδρύματα,¹⁶ τῶν ὁποίων τὰ μέλη γρήγορα ἔφτασαν τὰ ἐξήντα.

Ὁ Μαραγκὸς σκέφτηκε νὰ στείλει τοὺς Δημητριάδῃ καὶ Ἀναστασιάδῃ γιὰ ἐκπαίδευση στὸ Κολέγιο τῆς Ρώμης, ἀλλὰ ὁ πληρεξούσιος τοῦ πάπα στὴν Κωνσταντινούπολη, Paolo Brunoni, δὲν συμμεριζόταν τὴν ἐπιθυμία του. Ἄρωγὸς τοῦ Μαραγκοῦ στὸ ζήτημα αὐτὸ στάθηκε ὁ φραγκισκανὸς Stefan Basarte. Ἔτσι τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1861 ὁ Basarte πῆγε μαζί μὲ τοὺς Δημητριάδῃ καὶ Ἀναστασιάδῃ στὴ Ρώμη καὶ ἔκαναν αἴτηση στὸ Κολέγιο τῆς «Προπαγάνδας». Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐκεῖ παραμονῆς τους διέμειναν στὴ μονὴ Ἁγίου Πέτρου in Montorio τῶν Φραγκισκανῶν μὲ δαπάνες τῆς «Προπαγάνδας». Ἡ «Προπαγάνδα» ζήτησε μὲ ἐπιστολὴ τῆς (2 Μαρτίου 1861) τὴν γνώμη τοῦ Brunoni γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ καθὼς καὶ πληροφορίες σχετικὰ μὲ αὐτὰ τὰ δύο ἄτομα καὶ ὁ Brunoni ἀπάντησε ὅτι διαφωνοῦσε μὲ τὴν παραμονὴ τους στὴ Ρώμη.

Στις 10 Μαΐου 1861, ἡ «Προπαγάνδα» γνωστοποίησε στοὺς Δημητριάδῃ καὶ Ἀναστασιάδῃ ὅτι ἐφεξῆς δὲν θὰ κάλυπτε τὰ ἔξοδα διαμονῆς τους καὶ στὶς 14 τοῦ ἴδιου μήνα ἡ μονὴ τῶν Φραγκισκανῶν τοὺς ἀνακοίνωσε ὅτι δὲν θὰ μπορούσαν πλέον νὰ μένουν ἐκεῖ. Ὑπὸ αὐτὲς τὶς συνθῆκες ὁ Μαραγκὸς ἔγραψε στὶς 4 Ἰουνίου στὴν «Προπαγάνδα» συστήνοντας μὲ ἐπαίνους τοὺς σπουδαστές του. Ἡ «Προπαγάνδα» ὅμως ζήτησε καὶ πάλι τὴ γνώμη τοῦ

16. H. Pribyl, *Ὁ Ἰωάννης Μαραγκὸς καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς Ἑλληνοκαθολικῆς Κοινότητος στὴν Κωνσταντινούπολη 1856-1862*, Βιέννη 1985, σ. 21 (Διδακτορικὴ διατριβὴ ποῦ ὑποβλήθηκε στὴν Καθολικὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης καὶ χρησιμοποιεῖ τὸ ἀρχεῖο τῆς «Προπαγάνδας»). Χρησιμοποίησαμε τὴν ἑλληνικὴ μετάφρασή της ποῦ βρίσκεται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἑλληνοκαθολικῆς Ἐπισκοπῆς Ἀθηνῶν).

Brunoni ó óποῖος ἀπάντησε ὅτι οἱ σπουδαστὲς αὐτοὶ ἦταν ἀπλοῖκοὶ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροή τοῦ Μαραγκοῦ. Ὑστερα καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπιστολή τοῦ Brunoni ἡ «Προπαγάνδα» ἀνακοίνωσε στοὺς ὑποψήφιους σπουδαστὲς ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψουν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ὅτι θὰ τοὺς κάλυπτε τὰ ἐξόδα τοῦ ταξιδιοῦ· ἐπιπλέον, μὲ ἐπιστολή (26 Ἰουλίου 1861) τοὺς σύστησε στὸν ἀρχιεπίσκοπο τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν τῆς Κωνσταντινούπολης Hasun,¹⁷ ἐπιδιώκοντας ἔτσι νὰ τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Μαραγκὸ καὶ νὰ παρακινήσει τὸν Hasun νὰ ἐνδιαφερθεῖ γι' αὐτούς. Ἐκεῖνοι ὥστόσο παρέμειναν ὑπὸ τὴν ἐπιρροή τοῦ Μαραγκοῦ.

Ὁ πληρεξούσιος τοῦ πάπα στὴν Κωνσταντινούπολη Paolo Brunoni συμπεριφερόταν πρὸς τὸν Μαραγκὸ μὲ ψυχρότητα ἀλλὰ καὶ ὁ τελευταῖος ἐνεργοῦσε ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν Brunoni. Ἡ «Προπαγάνδα» ζήτησε ἀναφορὰ γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀπὸ τὸν Brunoni, ὁ ὁποῖος μὲ ἔγγραφο του τῆς 2ας Ἰουλίου 1861, ἀπάντησε ὅτι ὁ Μαραγκὸς ἦταν μορφωμένος καὶ ἐνθουσιώδης καὶ ἀνέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα στὸ χῶρο τῶν ὁμοειθῶν του· ὥστόσο οἱ ἰδέες του ἦταν κάπως συγκεχυμένες, οἱ προσπάθειές του στεροῦνταν σοβαρότητας καὶ τὰ σχέδια του ἦταν φαντασιοπληξίες· προσέθετε, ἐπιπλέον, ὅτι ἡ εἴσοδος ὀρισμένων κοριτσιῶν στὴν «Ἁγία Οἰκογένεια» εἶχε δημιουργήσει προβλήματα στὶς Ὀρθόδοξες οἰκογένειές τους.¹⁸ Ὡστόσο ὁ Brunoni διόρισε στὶς 5 Μαΐου 1862 τὸν Μαραγκὸ διευθυντὴ τοῦ Φροντιστηρίου.

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ οἱ Οὐνίτες, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχαν δικὸν τους ναὸ, ἐκκλησιάζονταν στὸ ναὸ τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν ἀλλὰ δημιουργοῦνταν προβλήματα λόγω τῆς ἀσυμφωνίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμερολογίων.

Μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς κίνησης τῶν Βουλγαροκαθολικῶν στὴ Μακεδονία στὰ 1860, ὁ πάπας διόρισε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1861 τὸν Sokolski ὡς ἀρχιεπίσκοπο τῆς κοινότητάς αὐτῆς. Ὡς τότε ἡ μοναδικὴ καθολικὸ δόγματος θρησκευτικὴ κοινότητα (*millet*) ποὺ εἶχε ἀναγνωριστεῖ ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη ἦταν οἱ Ἀρμενοκαθολικοὶ καὶ μοναδικὸς ὑπεύθυνος γιὰ τοὺς καθολικοὺς ἔναντι τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας ἦταν ὁ ἀρχιεπίσκοπός τους Hasun. Ἀπὸ τὸν Hasun, –ὁ ὁποῖος ἐξασφάλισε στὰ 1861 γιὰ τὸν Sokolski καὶ στὴ συνέχεια γιὰ τὸ διάδοχό του Arabaciski, τὴν ἀναγνώριση τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τους–, ἡ

17. Pribyl, *ὁ.π.*, σ. 27.

18. Στὸ ἴδιο, σ. 23.

«Προπαγάνδα» με επιστολή τῆς 28ης Μαρτίου 1862, ζήτησε καὶ τὴν ἀναγνώριση τῶν Οὐνιτῶν ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη. Στὴν ἀπάντησή του πρὸς τὴν «Προπαγάνδα» (16 Ἀπριλίου) ὁ Hasun σημείωνε ὅτι ἤδη εἶχε κάνει τὰ ἀπαραιτήτητα διαβήματα πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση ἀλλὰ ἡ Ὄθωμανικὴ κυβέρνησις ἦταν ἐξαιρετικὰ προσεκτικὴ στὸ θέμα αὐτὸ καὶ ἔχει ἰδιαίτερα θερμὴ γιὰ νὰ μὴν δυσαρεστηθεῖ καὶ προκαλέσει τοὺς Ὀρθόδοξους Ρωμιούς.¹⁹

Προτοῦ ὁ Brunoni ἐπιστρέφει στὴ Ρώμη συγκρότησε στὶς 14 Μαΐου 1862 μιὰ ἐπιτροπὴ συμπαραστάσεως πρὸς τὸν Μαραγκό, μὲ πρόεδρο τὸν Cambiaso καὶ μέλη τοὺς Sandri, γενικὸ διοικητὴ τῶν μονῶν, καὶ τοὺς ἱερεῖς τῆς Ἁγίας Μαρίας (St. Marie), Θεόφιλο καὶ Ἰάκωβο Barozzi. Ὡστόσο, λίγο ἀργότερα, ἡ ἐπιτροπὴ διαλύθηκε ἐπισημαίνοντας ὡς αἰτία τῆς διάλυσης τὸ ὅτι ὁ Μαραγκὸς ἔδρασε ἀνεξάρτητα ἀπὸ αὐτήν.

Στὸ μεταξὺ, στὰ 1865 ἢ 1866 τὰ οἰκήματα τῆς κοινότητος ἔγιναν τρία ἐνῶ τὰ μέλη τῆς κοινότητος κατασκευάζαν ὑποδήματα γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν πόρους, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μαραγκὸς ταξίδεψε στὰ 1867 καὶ στὰ 1869 στὴ Ρώμη γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει ὑποστήριξη, ἀλλὰ δὲν τὰ κατάφερε.

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ὁ ἐπίσκοπος Μελέτιος ἔλαβε ἐπιστολὴ ἀπὸ κάποιον ὀνόματι Τσορμπατζή, μέλος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀδριανούπολης, οἱ Βουλγαροκαθολικοὶ τῆς ὁποίας εἶχαν ὀργανωθεῖ ἀπὸ τὸν Πολωνὸ Franz Malcinski καὶ τὸν Βουλγαροκαθολικὸ Arabaciski. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ δέκα χιλιάδες Ρωμιοὶ τῆς Ἀδριανούπολης δήλωναν πρόθυμοι νὰ προσχωρήσουν στὸν καθολικισμό. Ὁ Μελέτιος διεβίβασε τὴν πληροφορία στὴν «Προπαγάνδα» καί, μὲ τὴν ἄδεια τοῦ Brunoni, ὁ Δημητριάδης ἐπωμίστηκε τὴν ἀποστολὴ αὐτὴ καὶ ἐργάστηκε στὴν Ἀδριανούπολη μὲ τὴν ὑλικὴ ὑποστήριξη τοῦ Βόλγου· ἀλλὰ καὶ ὁ Arabaciski, δὲν εἶχε ἰδιαίτερη ἐπιτυχία γι' αὐτὸ καὶ ἔφυγε γιὰ τὴ Ρώμη.²⁰

Στὰ 1874 τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Βόλγου δὲν πήγαιναν καλὰ καὶ ἡ βοήθεια πρὸς τὸ Μαραγκό σταμάτησε. Ὁ Μαραγκὸς, ὥστόσο, συνέχισε μὲ ἐπιμονὴ τὶς προσπάθειές του· ἔφτασε μάλιστα στὸ σημεῖο νὰ ζητήσει ἀπὸ τὸν πατριεθνέντα Ὀρθόδοξο πατριάρχη Σωφρόνιο νὰ μεταστραφεῖ στὸν καθολικισμό. Ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, στὶς ἐπισκέψεις του στὴ Ρώμη δὲν κατάφερε

19. Στὸ ἴδιο, σ. 59.

20. Στὸ ἴδιο, σ. 71.

νά εξασφαλίσει ύποστήριξη έπειδή ή Ρώμη φοβόταν τις ύπέμετρες φιλοδοξίες του και θεωρούσε ότι ή σπουδή τών ένεργειών του θα ένοχλούσε Όθωμανούς και Όρθοδόξους. Έτσι ό Μαραγκός βρέθηκε σέ δύσκολη θέση και δέχθηκε άρκετές φορές βίαιες έπιθέσεις από τούς Όρθοδόξους.

Όταν ό πάπας Πίος Θ' άποφάσισε στά 1875 τήν ίδρυση τής Καθολικής Αρχιεπισκοπής Αθηνών διόρισε στο άξίωμα τοῦ αρχιεπισκόπου τόν εξαδέλφο του Υάκινθου Μαραγκοῦ, Ιωάννη Μαραγκό, έπίσκοπο Τήνου. Ό Μαραγκός κλήθηκε τό 1876 στη Ρώμη για τά θέματα τής κοινότητάς του όπου και τοῦ ζητήθηκε νά σταθεῖ στο πλευρό τοῦ εξαδέλφου του στην Αθήνα, πράγμα που έκανε και έτσι πέρασε τό υπόλοιπο τής ζωής του στην έλληνική πρωτεύουσα κηρύττοντας και δημοσιεύοντας.

Στήν ήγεσία τής κοινότητας τής Κωνσταντινούπολης βρέθηκε μετά τόν Μαραγκό ό Πολύκαρπος Αναστασιάδης. Κατά τήν περίοδο αὐτή τήν κοινότητα άποτελοῦσαν 60 άτομα. Χωρίς τήν ύποστήριξη και τήν άναγνώριση τής Ρώμης οι μοναχές τής "Αγίας Οικογένειας" διασκορπίστηκαν στά 1877. Για τήν εκκαθάριση τής συνοδείας διορίστηκε από τόν καρδινάλιο Fransonι ό Cambiaso ως ύπεύθυνος. Ένα μέρος τών μοναχών έγκαταστάθηκε στη μονή τής Γεννήσεως (Nativité) στη Βαλένθια, ένα άλλο στη μονή St. Sacrement de Pardon στη Μασσαλία και ένα τρίτο στο Νοσοκομείο τής Τήνου. Οι ύπόλοιπες άναχώρησαν για τή γενέτειρά τους Σύρο και κάποιες έγκαταστάθηκαν μαζί με τις Φραγκισκανές μοναχές τής Αγίας Μαρίας Draperis. Οι τελευταίες άποτελέσαν στά 1920 τόν πυρήνα τής Παμμακαρίστου.

Ό Θεόδωρος Άπουσίας, ένας από τούς σπουδαστές τής Θεολογικής Σχολής Χάλκης που είχαν προσχωρήσει στο κίνημα τοῦ Μαραγκοῦ, έγκαταστάθηκε σέ ένα μοναστήρι τής Ρώμης, ενώ ό Ίερώνυμος Δημητριάδης, εισήλθε στά 1883 στην ύπηρεσία τοῦ Μεγλήτη πατριάρχη Γρηγορίου με σκοπό νά ύπηρετήσει τούς Ούνιτες τής Καισάρειας. Στά 1893 ή κοινότητα είχε έπτά ιερείς, τρεις ναούς και 3000 μέλη στην Κωνσταντινούπολη, 1500 στά Μάλγαρα (Malkara) και στο Νταούτελι (Davuteli) τής Ανατολικής Θράκης και 100 στην Καισάρεια.

Ό πάπας Λέων ΙΓ' ανέθεσε τό 1895 στον Άσομψιονιστή François Picard νά έπεκτείνει τό Φροντιστήριο τών Ούνιτών στην Κωνσταντινούπολη και νά ιδρύσει δύο ναούς, στην Κωνσταντινούπολη και στη Χαλκηδόνα (Kadiköy).²¹

21. Lanne, *δ.π.*, σ. 329.

Στις 9 Ιανουαρίου 1897 ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀσσομψιονιστῶν στὸ Κούμκαπι μετατράπηκε σὲ ναὸ τῆς Ἀναστάσεως τῶν Οὐνιτῶν. Μετὰ τὰ 1897 ὁκτὼ Ἀσσομψιονιστὲς ἱερεῖς υἰοθέτησαν τὸ βυζαντινὸ ρυθμὸ γιὰ νὰ φέρουν σὲ πέρας αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ ταχύτερα καὶ ἀποτελεσματικότερα. Μετὰ ἀπὸ τὴν περίοδο αὐτὴ ἡ κοινότητα τῶν Οὐνιτῶν στὴν Τουρκία περιῆλθε ὑπὸ τὸν ἑλεγχὸ τῶν Ἀσσομψιονιστῶν οἱ ὁποῖοι ἐκπαίδευαν ἱερεῖς στὰ φροντιστήρια τοῦ Κούμκαπι καὶ τῆς Χαλκηδῶνας, ἐνῶ, ταυτόχρονα, ἐπόπτευαν τοὺς Οὐνίτες στὸ Κούμκαπι, στὴ Χαλκηδῶνα, τὴν Καλλιπὸλη καὶ τὴ Νεάπολη.²²

ΗΣΑΪΑΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ Ὑάκινθος Μαραγκὸς γνωρίστηκε στὴν Ἀθήνα μὲ ἓνα νεαρὸ ὀνόματι Ἡσαΐα (κατὰ κόσμον Ἡλία) Παπαδόπουλο,²³ τὸν ὁποῖο ἔστειλε στὴν Κωνσταντινούπολη ὅπου καὶ ἐξασφάλισε τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ του στὴν κοινότητα τῶν Οὐνιτῶν.

Τὴν περίοδο ἐκεῖνη κυκλοφοροῦσε ἡ φήμη ὅτι στὰ Μάλγαρα μιὰ ὁμάδα Ρωμῶν ἤθελε νὰ προσχωρήσει στὸν καθολικισμό. Ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ πάπα στὴν Κωνσταντινούπολη Vatunelli ἦταν διστακτικὸς καὶ ἀρχικὰ δὲν ἀνέλαβε καμία πρωτοβουλία. Ἀργότερα, ὅμως, ἀνέθεσε τὴν ὑπόθεση αὐτὴ στὸν Ἡσαΐα, ὁ ὁποῖος σύστησε στὰ 1884 μιὰ ἱεραποστολὴ στὰ Μάλγαρα ὅπου βρισκόταν ἤδη ἀπὸ τὸν προηγούμενο χρόνο. Ἐκεῖ ἴδρυσε ναὸ γιὰ τὴν κοινότητα τὴν ὁποία ἀποτελοῦσαν εἴκοσι οἰκογένειες, ἐνῶ ὑπῆρχε καὶ ἓνα σχολεῖο. Λίγο ἀργότερα πέτυχε καὶ τὴν προσχώρηση στὸν καθολικισμό δεκαεξὶ οἰκογενειῶν ἀπὸ τὸ γειτονικὸ Νταούτελι. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο σχηματίστηκε μιὰ καθολικὴ κοινότητα καὶ στὸ βουλγαρικὸ χωριὸ Lisgar, τὸ ὁποῖο ἀργότερα βρέθηκε ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ βούλγαρου ἐπισκόπου Petkov. Λόγω τῆς δραστηριότητάς του αὐτῆς βρέθηκε πολλὰς φορὲς σὲ πολὺ δύσκολη θέση: ἔπεσε θύμα ἐνέδρας καὶ ξυλοδαρμοῦ στὸ δρόμο πρὸς τὸ Πασάκιοϊ (Paşaköy), ἐνῶ στὸ Νταούτελι δέχθηκε ἔνοπλη ἐπίθεση.²⁴

Ὁ Ἡσαΐας δικάστηκε στὰ 1903 ἀπὸ τὸ δικαστήριον τῶν Μαλγάρων μὲ τὴν

22. Γιὰ τὴ δραστηριότητα τῶν Ἀσσομψιονιστῶν στὴν Τουρκία βλ. Chr. Babot, *La Mission des Augustins de l'Assomption*, Istanbul: Isis, 1996.

23. Γεννήθηκε στὸν Πύργο Ἡλείας ἀπὸ ὀρθόδοξη οἰκογένεια. Στὰ 1877 ἔγινε καθολικός. Χειροτονήθηκε διάκονος στις 5 Ὀκτωβρίου 1880 καὶ στις 4 Δεκεμβρίου 1882 ἱερέας ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Νεαπόλεως Βενιαμίν.

24. *Χριστιανικὴ Ἔστια*, Φεβρουάριος 1932, σ. 2.

κατηγορία –πὸ ἐπέσυρε τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου– ὅτι εἶχε κηρύξει στὸ ναὸ τῶν Μαλγάρων ὅπου καὶ ἐπισήμανε: «Νὰ ἐμπιστεῦστε τὸν πάπα καὶ ὄχι τὸν σουλτάνο». Τὸ δικαστήριον παρέπεμψε τὴν ὑπόθεσιν στὸ νομάρχην τῆς Ἀδριανούπολης, ὅπου Ἡσαΐας μάταια ζήτησε τὴ βοήθειαν τοῦ γάλλου προξένου καὶ τοῦ βουλγάρου ἐπισκόπου Petkov. Στὸ δικαστήριον ὅμως ἀπολογοῦμενος κατάρφερε νὰ πείσει τὸν νομάρχην καὶ νὰ ἀθωωθῆ.²⁵

Στὴν περιοχὴ ὑπῆρχαν στὰ 1913 ἕνας Ἀσσομψιονιστῆς καὶ 5 ἱερεῖς σὲ χωριά.²⁶ Γνωρίζουμε ἐπίσης καὶ τὸ ὄνομα τοῦ στενοῦ συνεργάτη τοῦ Ἡσαΐα: ἦταν ὁ Χριστόφορος Παπαδόπουλος, πὸ ὑπηρέτησε στὴν ἐνορία αὐτῆ καὶ πέθανε τὸ 1920 στὴν Καλλιπολὴ.

Στις 29 Ἰουλίου 1909 ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ πάπα στὴν Κωνσταντινούπολη Sardi ὄρισε τὸν Ἡσαΐα προϊστάμενον τῶν Οὐνιτῶν. Λόγω στεγαστικῶν προβλημάτων ὁ Ἡσαΐας ἄσκησε τὰ καθήκοντά του σὲ ἓνα οἶκημα στὸ Αἰναλίτσεσμε (Aynalicesme) στὸ Πέραν.²⁷

Στὸ μεταξὺ στὴν Πέραμον τοῦ Μαριμαῤῥ καθολικοὶ ἱερεῖς ἀνέπτυσαν δραστηριότητα ἀπὸ τὸ 1904. Τὰ καθήκοντα τοῦ ἱερέα ἄσκησε ὁ Θεόφιλος μετὰξὺ 1904 καὶ 1908. Οἱ καθολικοὶ πὸ ζοῦσαν ἐκεῖ καὶ ἀντιμετώπιζαν δυσχέρειες ζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τὸν ἐκπρόσωπο τοῦ πάπα Bonetti.²⁸ Στις 21 Φεβρουαρίου 1910 στάλθηκε στὴν Πέραμον, στὴν ὁποία δὲν ὑπῆρχε ἱερέας, ὁ Ἡσαΐας.²⁹ Ἐκεῖ ἐπὶ 18 μῆνες συναντοῦσε μεγάλα προβλήματα, ἀφοῦ εἶνε εἰσβολὴ στὸ σπίτι του καὶ ὑπέστη ξυλοδαρμό· ἐπίσης δέχθηκε ἐπίθεση ἀπὸ Ὀρθοδόξους κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς βάφτισης καὶ διασώθηκε τελικὰ ἀπὸ τοὺς χωροφύλακες. Τελικὰ λίγο ἀργότερα κάποιες οἰκογένειες ἀπὸ τὴν Πέραμον ἐγκαταστάθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ Ἡσαΐας, μετὰ ἀπὸ αἴτημα τοῦ πάπα Πίου Γ' στὴ Σύνοδο τῶν καρδινάλιων τοῦ Βατικανοῦ, χειροτονήθηκε τὴν 1η Δεκεμβρίου 1911 ἐπίσκοπος Γρατιανουπόλεως. Ἡ τελετὴ ἔλαβε χώρα στίς 21 Ἰανουαρίου 1912 στὸ ναὸ τοῦ

25. Βαρούχας, *δ.π.*, σσ. 60-64.

26. R. Janin, «L' Eglise Catholique en Turquie d' Europe», *Echos d'Orient* 16 (1913), σ. 242.

27. Τὴν πληροφορία αὐτὴ μεταξὺ ἄλλων ἔλαβα ἀπὸ συνέντευξιν μὲ τὸν τελευταῖον ἱερέα τῶν Οὐνιτῶν τῆς Κωνσταντινούπολης Θωμὰ Βαρσάμη, λίγους μῆνες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του (6 Φεβρουαρίου 1996).

28. Γιὰ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ προβλήματος αὐτοῦ βλ. R. Bousquet, «L' Affaire de Péramos», *Echos d' Orient* 6 (1903), σσ. 401-408.

29. Salaville, *δ.π.*, σ. 64.

Ἁγίου Πνεύματος (St. Esprit) στὸ Ἐλμάνταγ (Elmadag). Στὴ χειροτονία προεξῆρχαν ὁ βούλγαρος ἀρχιεπίσκοπος Miron καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως Petkov. Στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐπισκοπικῆς του δράσης ὁ Ἡσαίας Ἰδρυσσε τὸ σωματεῖο «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος»³⁰ καὶ στὰ 1917 κλήθηκε στὴ Ρώμη ἀπὸ τὸν πάπα Βενέδικτο ΙΕ' ὡς βοηθὸς τοῦ προέδρου τῆς «Συνόδου τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν». Στὰ 1929 παραιτήθηκε λόγω προβλημάτων υγείας, ὥστόσο ὁ πάπας τὸν παρακάλεσε νὰ παραμείνει στὴ Ρώμη καὶ νὰ διατηρήσει τὴ θέση του ad honorem. Πέθανε ἐκεῖ στὶς 18 Ἰανουαρίου 1932.³¹

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΑΛΑΒΑΖΗΣ

Ὁ Νικόλαος Χαλαβαζῆς ἄρχισε νὰ ἐκδίδει τὸν Μάιο τοῦ 1880 στὴ Σύρο τὴν ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα Ἀνατολή. Μὲ τὴν ἐφημερίδα αὐτὴ συνεργάστηκε καὶ ὁ Μαραγκῆς ποὺ ἦταν συγγενῆς του. Ὁ Νικόλαος πέθανε στὰ 1896. Ὁ γιὸς του Γεώργιος³², 16 χρόνων τότε, συνέχισε τὴν ἐκδοση τῆς Ἀνατολῆς. Στὶς 3 Δεκεμβρίου 1897 ἄρχισε τὶς σπουδές του στὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης, ὅπου, ἐξἄλλου, ἔγινε καὶ ἡ χειροτονία του, στὶς 29 Ἰουνίου 1906. Ἀμέσως μετὰ ἐγκαταστάθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐπὶ Giovanni Tacci, θερμοῦ ὑποστηρικτῆ τῆς ἱεραποστολῆς τῶν Ρωμίων καὶ ἀρχιεπισκόπου Νικαίας (στὴ συνέχεια καρδινάλιου καὶ δευτέρου γραμματέα τῆς Συνόδου τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν). Τὸν Μάρτιο τοῦ 1914 πῆγε στὴ Ρώμη καὶ μὲ τὴ συναίνεση τοῦ πάπα συνέλεξε στὸ Βέλγιο καὶ τὴν Ὀλλανδία χρήματα γιὰ τὸ ναὸ τῆς κοινότητας. Στὰ 1919 ἐπέστρεψε στὴν Κωνσταντινούπολη³³ ἀπὸ τὶς ΗΠΑ καὶ ἀνέλαβε τὸ φροντιστήριό τῆς κοινότητας ποὺ στὰ 1919 εἶχε 15 σπουδαστές. Μεταξὺ 1914-1919 ἀνέλαβε τὴν κοινότητα τῆς Θράκης ἐνῶ τὸ 1918 ὀρίστηκε ἀρχιερέας καὶ τοποτηρητῆς στὴν ἑξαρχία.

30. «Περὶληπτικὴ ἐνημέρωσις ἡ μᾶλλον μερικῆς σημειώσεως γύρω ἀπὸ τὴν Ἰδρυσιν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ Ἐνωτικῆς Ἔργου Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης (Τουρκίας)»: ἀνυπόγραφη καὶ ἀδημοσίευτη ἐργασία στὸ Ἀρχεῖο τῆς Οὐνιτικῆς Ἐπισκοπῆς στὴν Ἀθήνα, σ. 2.

31. Κοινωνικὴ Ἔστια, 16 (Ἀπρίλιος 1957), σ. 4.

32. Γεννήθηκε τὸ 1881 στὴ Σύρο. Ἀποφοίτησε ἀπὸ τὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου στὴ Ρώμη.

33. C. Korolevskij, «Some Information Concerning Societies for Assistance to Catholics of Oriental Rite», *Unitas*, 1950, σ. 137.

Ὁ Γεώργιος Χαλαβαζής ἐξελέγη στὶς 15 Ἰουνίου 1920 ἐπίσκοπος Θεοδωρουπόλεως. Ἡ χειροτονία του ἔλαβε χώρα στὶς 15 Αὐγούστου 1920 στὴ Ρώμη καὶ ἀκολούθως ἀνέλαβε τὴν ἐποπτεία τῆς κοινότητας. Χάρη στὴ βοήθεια ἀπὸ τὴ Νέα Ὑόρκη καὶ τὴν Πενσυλβάνια κατάφερε νὰ ἐπεκτείνει τὸ κτίριο τῆς κοινότητας στὴν Κωνσταντινούπολη, νὰ κτίσει ἕνα σχολεῖο καὶ νὰ ἀγοράσει ἄλλο ἕνα κτίριο ὡς ἐπισκοπικὴ ἔδρα.

Τὸ κτίριο στὸν ἀριθμὸ 44 τῆς λεωφόρου Χαμάλμπασι (Hamalbaşı) τοῦ Πέραν, στὸ ὁποῖο βρίσκονται σήμερα ἡ Σχολὴ τῆς Ὀδηγήτριας καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος, κτίστηκε στὰ 1916-17 σὲ οἰκόπεδο ποῦ εἶχε δωρήσει μεταξὺ 1885-1890 ἕνας εὐπορὸς καθολικός, ὁ Ἰγνάτιος Κογρί, καὶ μετὰ χροῖματα ποῦ εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἀπὸ δωρεές.³⁴ Ἡ Σχολὴ τῆς Ὀδηγήτριας, τὸ πιὸ σημαντικό σχολεῖο τῆς κοινότητας ποῦ ἀρχικὰ (1883) στεγαζόταν σὲ σπίτι, ἐγκαταστάθηκε στὸ κτίριο αὐτὸ τὸ 1919.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς θητείας τοῦ Χαλαβαζῆ λειτουργήσε πιθανότατα καὶ ἕνα κοινοτικὸ σχολεῖο ὑπὸ τὴ διεύθυνση μοναχῶν στὸ κτίριο στὸ ὁποῖο μέχρι πρότινος στεγαζόταν τὸ ξενοδοχεῖο «Σερέφ» (Şeref). Μιὰ ἀκόμα σχολὴ τῆς κοινότητας τῶν Οὐνιτῶν μετὰ τὴν ὀνομασία «Σύμπτουια» καὶ διευθυντὴ κάποιον Καλαζὰ ὑπῆρχε στὴν ὁδὸ Φιτσιτζι Ἀμπντι (Fıçıcı) 19 στὸ Πέραν.³⁵

Στὰ 1921 οἱ μοναχὲς τῆς Παμμακαρίστου ἴδρυσαν ἕνα παρθεναγωγεῖο στὴν ὁδὸ Ἐτζατζίμπασι (Eczacıbaşı) 15 στὸ Πέραν, τὸ ὁποῖο ἀργότερα θὰ μετατραπεῖ σὲ ἐπισκοπικὴ κατοικία. Ἡγουμένη τοῦ παρθεναγωγείου αὐτοῦ, ποῦ ὀνομαζόταν «Πανάχραντος», ἀνέλαβε ἡ Μαγδαληνὴ Φωτιάδου, ποῦ προερχόταν ἀπὸ τὶς Οὐρσουλίνες τῆς Νάξου. Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Ἀρρέων τῆς Ὀδηγήτριας ἦταν τότε ὁ ἀδερφὸς τοῦ ἐπισκόπου, Δωρόθεος Χαλαβαζής. Στὰ 1926 διευθυντὴς ἦταν ὁ γιατρὸς Ν. Παπαδόπουλος.

• ΟΙ ΟΥΝΙΤΕΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

Ἡ δεκαετία ποῦ ξεκίνησε στὰ 1912 μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους καὶ ὄλο-

34. Πληροφορία ἀπὸ τὸν Θωμὰ Βαρσάμη. Γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ ἀπαντῶνται διάφορες ἡμερομηνίες: Στὴν *Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Κωνσταντινούπολης* τοῦ R. E. Κοκι, σὲ ἄρθρο μετὰ τὴν ὑπογραφή τοῦ Hakkı Göktürk, ὁ ναὸς τῆς ὁδοῦ Χαμάλμπαση 44 ἀναφέρεται ὅτι κτίστηκε στὰ 1863. Σὲ μιὰ ἄλλη πηγὴ συνάντησα τὴν ἡμερομηνία 1923.

35. *Annuaire Oriental*, 1912, σ. 892.

κληρώθηκε με τὸν Πόλεμο τῆς Τουρκικῆς Ἀνεξαρτησίας ἦταν ιδιαίτερα δύσκολη τόσο γιὰ τοὺς μουσουλμάνους ὅσο καὶ γιὰ τοὺς χριστιανούς. Καθώς, ιδιαίτερα μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, τὰ σχολεῖα καὶ οἱ ἱεραποστολικές δραστηριότητες τῶν καθολικῶν εἶχαν μεγαλύτερη εὐχέρεια δράσης σὲ τουρκικὰ ἐδάφη παρὰ σὲ ἑλληνικά, στὴ διάρκεια τοῦ Πολέμου τῆς Τουρκικῆς Ἀνεξαρτησίας «...ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία καὶ Ἱεραποστολὴ ἄρχισε νὰ χρησιμοποιεῖ ὅλη τὴν ἐπιρροή της ὑπὲρ τῶν Τούρκων, ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῶν τουρκικῶν ἐδαφῶν καὶ ἐνάντια στὶς ἑλληνικὲς ἀξιώσεις».³⁶ Ὡστόσο, ἡ κατάστασις αὐτὴ ἄλλαξε στὴ Σμύρνη μετὰ τὴν εἴσοδο τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Στὴν πόλιν αὐτὴ, ποὺ ἀποτελοῦσε σημαντικὸ ἱεραποστολικὸ κέντρο, ὑπῆρχαν ἑλληνογαλλικὰ καὶ ἑλληνογερμανικὰ λυκεία ποὺ ἀπευθύνονταν στοὺς Ρωμίους. Μεταξὺ τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Σμύρνης εἶχε σχηματιστεῖ μιὰ καθολικὴ κοινότητα τὴν ὁποία ἀποτελοῦσαν κυρίως Ἑλληγες ἔμποροι. Οἱ καθολικοὶ αὐτοὶ δὲν ἦταν «ἐνωτικοὶ» –παλαιοὶ ὀρθόδοξοι ποὺ ἀκολουθοῦσαν τὸ βυζαντινὸ τυπικὸ– ἀλλὰ λεβαντινοὶ Ἑλληγες νησιῶτες ποὺ ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ αἰῶνες τὸ λατινικὸ τυπικὸ. Τὸ γεγονός αὐτὸ διευκόλυνε τὴν ἀναγνώρισή τους ἀπὸ τὴν ἐθνικιστικὴ τάσι τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης, γιὰτὶ ἂν ἦταν «ἐνωτικοὶ» ἡ ἀποδοχὴ αὐτῆ θὰ προκαλοῦσε τὴν ἀντίδρασι τὸσο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὅσο καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ζαμάνου, προκρίτου τῆς κοινότητος αὐτῆς ποὺ ἤρθε ἀπὸ τὴς Κυκλάδες καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ Σμύρνη, ἰδρύθηκε στὰ 1919 ὁ «Σύλλογος τῶν ἐν Σμύρνη Μικρασιατῶν Ἑλλήνων Καθολικῶν», μετὰ τὸν ὅτιον τὴν προσέγγισι τῶν «δύο πλευρῶν».³⁷

Ὁ Σύλλογος αὐτὸς πραγματοποιοῦσε στὶς 14 Σεπτεμβρίου 1919 συνέλευσι στὸ «Λαϊκὸ Κέντρο». Ἡ συνέλευσις ἄνοιξε μετὰ τὴς εὐχαριστίες τοῦ διοικητῆ Nider πρὸς τὸ Σύλλογο γιὰ τὴν πρόθεσι του νὰ συνενώσει ὀρθόδοξους καὶ καθολικοὺς Ἑλληγες, καὶ στὶς ἐκλογὲς ποὺ ἀκολούθησαν ἐκλέχθηκαν οἱ Ἀλφρέδος Βιτάλης,³⁸ Λεάνδρος Ξανθάκης, Φ. Σαββόπουλος, Ροδόλφος Φιλιππούτσος καὶ Ἰωσήφ Καλλίσιτις ὡς προσωρινὰ μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμ-

36. A. A. Pallis, *Yunanlılarm Anadolu Macerası (1915-1922)*, μετ. C. Azizoglu, İstanbul 1995, σ. 71.

37. E. Berber, *Sanclı Yıllar: İzmir 1918-1922. Mütareke ve Yunan İsgali Döneminde İzmir Sancağı*, İstanbul 1997, σσ. 87-88.

38. Ὁ Dr. Βιτάλης εἶναι συγγραφέας δύο βιβλίων γιὰ τὴν τουρκικὴ γλῶσσα (1894 καὶ 1895): βλ. E. Balta, *Karamanlidika - Nouvelles Additions et Compléments*, τ. I, Ἀθήνα: Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, 1997, σσ. 108, 222.

βουλίου, με προτεραιότητα την σύνταξη καταστατικοῦ. Τὸ Δ.Σ., τὸ ὁποῖο ἐτοίμασε τὸ καταστατικὸ μέσα σὲ λίγες μέρες, κάλεσε, με καταχώρηση σὲ ἔφημερίδα, τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου στὶς 21 Σεπτεμβρίου, στὸ «Λαϊκὸ Κέντρο», γιὰ τὴν ἔγκριση τοῦ καταστατικοῦ καὶ τὴν ἐκλογή νέου Δ.Σ.³⁹

Ἡ συνέλευση τῆς 21ης Σεπτεμβρίου ἐνέκρινε τὸ καταστατικὸ καὶ ἐξέλεξε στὴν προεδρία τοῦ συλλόγου τὸν Λέανδρο Ξανθάκη, διευθυντὴ τῆς ἔφημερίδας *Liberté*, στὴν ἀντιπροεδρία τὸν Φ. Σαββόπουλο, στὴ γενικὴ γραμματεία τὸν Ἀλφρέδο Βιτάλη, στὴν εἰδικὴ γραμματεία τὸν Στέφανο Δεπόλλα, ὡς ταμὰ τὸν Ροδόλφο Φιλιππούτση ἀπὸ τὴν ἔφημερίδα *Levant*, ὡς ἐλεγκτὴ τὸν Λ. Βαρότση καὶ ὡς συμβούλους τοὺς Ἰωσήφ Καλλίσις, Ἰωσήφ Ξερόπουλο καὶ Ἰάκωβο Μισσίρ. Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, με τηλεγράφημά του ἀπὸ τὸ Παρίσι πρὸς τὸν πρόεδρο τοῦ Συλλόγου, ἐξέφρασε τὰ συγχαρητήριά του γιὰ τὴν ἴδρυση τοῦ Συλλόγου, τὸν ὁποῖο ἔθεσε ὑπὸ τὴν προστασία του κρίνοντας ὡς σημαντικὸ τὸν στόχο γιὰ τὴν συναδέλφωση τῶν δύο πλευρῶν καὶ ὡς θεμέλιο γιὰ τὴν εὐημερία τῆς χώρας.

Ὁ Riza Nur, ἀπὸ τὰ βασικὰ στελέχη τῆς τουρκικῆς ἀντιπροσωπείας στὴ Λαζάνη, στὴ διάρκεια τῶν συνδιασκέψεων γιὰ τὴν Ἀνταλλαγὴ τῶν Πληθυσμῶν, δήλωνε ὅτι ἀντὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ «Τοῦρκοι ὑπὲρκοι Ἑλληνορθόδοξοι θρησκευμάτος» (*Rum-Ortodoks dininden Türk uyruklular*) προτιμοῦσε τὸ «Ρωμοὶ τουρκικῆς ὑπηκοότητος» (*Türk uyruklu Rumlar*). Ὁ γάλλος ἀντιπρόσωπος Laporte πρόσθεσε ὅτι ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ θὰ ἀφοροῦσε μόνο τοὺς Οὐνίτες καὶ δήλωσε τὰ ἑξῆς: «Ὡστόσο, αὐτοὶ εἶναι ἀριθμητικὰ λίγοι καὶ ποτὲ δὲν συμπεριφέρθηκαν ἐχθρικά πρὸς τὴν Τουρκία. Οἱ Σύμμαχοι δὲν μποροῦν νὰ ἀποδεχθοῦν τὸν ἐκπατρισμὸ τους». Ὁ Riza Nur διευκρίνισε τότε ὅτι «ἡ προπαγάνδα τῶν Ἑλλήνων εἶχε ἐπηρεάσει ὅλη αὐτὴ τὴν κατηγορία Τούρκων πολιτῶν» καὶ ὁ ἰταλὸς ἀντιπρόσωπος Montagna ὅτι «θεωροῦσε ιδιαίτερα εὐαίσθητη τὴ θέση τῶν Οὐνιτῶν».⁴⁰

Ἐνῶ στὴ Λαζάνη γίνονταν οἱ συζητήσεις αὐτές, ὁ Χαλαβαζής, ὁ ὁποῖος εἶχε πλέον σοβαρὴ ἀνησυχία γιὰ τὸ μέλλον τῆς κοινότητος, ἀποφάσισε νὰ μεταναστεύσει μαζί με τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς κοινότητος στὴν Ἀθήνα. Πίσω στὴν Κωνσταντινούπολη παρέμειναν ἐλάχιστα μέλη. Μετὰ τὴν συν-

39. Berber, ὁ.π., σ. 340.

40. Lozan Barış Konferansı, *Tutanaklar Belgeler*, (μετ. S. L. Meray), σειρὰ 1, τόμ. 1, βιβλ. 2, Ἄγκυρα 1970, σ. 312.

θήκη τῆς Λωζάνης, τὸ μέλλον τῆς κοινότητος παρέμεινε ἀσαφές μέχρι τὴν 65ῃ συνεδρία, στὶς 16 Αὐγούστου 1924, τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀναλλαγῆς. Στὴ συνεδρία αὐτή, παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τῆς τουρκικῆς ἀντιπροσωπείας οἱ Ρωμιοὶ Καθολικοὶ καὶ Προτεστάντες ἐξαίρεθηκαν τῆς Ἀναλλαγῆς.⁴¹

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΒΑΡΟΥΧΑΣ

Ὁ Βαρούχας⁴² ὄριστηκε στὰ 1924 ὡς πληρεξούσιος – ἐπικεφαλῆς τῆς κοινότητος τῆς Κωνσταντινούπολης. Στὰ 1927 ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιμανδρίτη καὶ στὰ 1932 χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος Γρατιανουπόλεως.⁴³ Τὴν χειροτονία του πραγματοποιήσαν ὁ Μέγας Οἰκονόμος Θεόδουλος Χαϊλαρίδης καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῶν Βουλγαροκαθολικῶν τῆς Κωνσταντινούπολης Kurtev. Μετὰ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ Καλαβαζῆ στὴν Ἀθήνα στὰ 1922, ἡ κοινότητα τῆς Τουρκίας ἦταν ἐξαρτημένη ἀπὸ ἐκείνη τῆς Ἀθήνας, ὡς τὸ 1932, ὅταν οἱ κοινότητες στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκία διαχωρίστηκαν διοικητικά. Ἡ Κωνσταντινούπολη ἀποτελέσει ξανὰ ἐπισκοπικὴ ἔδρα καὶ ὁ Βαρούχας ἐπίσκοπος καὶ ἐπικεφαλῆς τῶν Οὔνιτῶν στὴν Τουρκία.

Ἡ περίοδος τοῦ Βαρούχα ὡς ὑπεύθυνος τῆς κοινότητος τῆς Κωνσταντινούπολης ὑπῆρξε ἰδιαίτερα ἀποδοτικὴ. Ὁ γιὸς τοῦ “Τουρκορθόδοξου πατριάρχη” παπα-Εὐθύμ Καραχισαρίδη, ὁ μέχρι πρόσφατα “πατριαρχεῦον” Selçuk Erençerol, ἀφηγεῖται ὅτι ὁ Βαρούχας ἐπισκεπτόταν συχνὰ τὸ Τουρκορθόδοξο Πατριαρχεῖο ὅσο ἦταν καλὰ ὁ Εὐθύμ. Ἐπὶ Βαρούχα, ἡ κοινότητα διέθετε δύο κοινωφελῆ ἰδρύματα: τὸν «Σύλλογον Ἑλληνορθόδοξων Νέων» καὶ τὸν γυναικεῖο «Σύλλογον Ἀλληλοβοηθείας». Ὁ Βαρούχας ἐξέδιδε ἐπίσης τὴν

41. Βλ. Stephen P. Ladas, *The Exchange of Minorities. Bulgaria, Greece and Turkey*, Νέα Ὑόρκη 1932, σ. 384.

42. Γεννήθηκε τὸ 1889 ἀπὸ ὀρθόδοξη οἰκογένεια. Σπούδασε στὴ Λεόντειο Σχολὴ στὴν Ἀθήνα. Στὴ συνέχεια σπούδασε ἐπὶ δέκα χρόνια στὸ Κολέγιο Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Ρώμης. Χειροτονήθηκε ἱερέας στὴ Ρώμη, στὶς 29 Ἰουλίου 1911. Στὴν Κωνσταντινούπολη διετέλεσε γιὰ δύο χρόνια διευθυντὴς τοῦ Φροντιστηρίου. Ἐπὶ Ἡσαΐα ἦταν γραμματέας τῆς ἐπισκοπῆς. Στὰ 1917 πῆγε στὴ Ρώμη μαζὶ μὲ τὸν Ἡσαΐα καὶ στὰ 1920 τὸν κάλεσαν πίσω στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ, ἀφοῦ διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ Φροντιστηρίου γιὰ δύο χρόνια, τέθηκε ἐπικεφαλῆς τῆς κοινότητος.

43. Χριστιανικὴ Ἔστια, Ἰούλιος 1932, σ. 5.

έφημερίδα Χριστιανική Έστία με τη βοήθεια του διευθυντή της «Οδηγήτριας» Στυλιανού Παπαδόπουλου.

Στά 1935 ο Βαρούχας έλαβε έγγραφη έντολή από τη Νομαρχία Κωνσταντινουπόλεως, ή οποία του γνωστοποιούσε ότι με βάση απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου της 12ης Ιουνίου 1935 ο πρόεδρος Ορθοσκευτικών Υποθέσεων, ο οικουμενικός πατριάρχης, ο πατριάρχης των Τουρκορθόδοξων, ο Άρμένιος πατριάρχης, ο Άρμενοκαθολικός αρχιεπίσκοπος, ο έξαρχος του Άρχιεραβίνου, ο πνευματικός επικεφαλής των Αρμενίων Προτεσταντών και ο Ούνιτης επίσκοπος εξαιρούνταν από την απαγόρευση της ιερατικής τους άμφίσεσης εκτός ύπηρεσίας, σύμφωνα με τὸ νόμο του 1934. Ένδιαφέρον παρουσιάζει τὸ γεγονός ότι τὸ έγγραφο που δημοσιεύουμε παρακάτω άπευθύνόταν στὸν Βαρούχα ὡς «Έλληνοκαθολικό Πατριάρχη»:

*«Τουρκική Δημοκρατία
Νομαρχία Κωνσταντινουπόλεως
Διεύθυνση Ασφαλείας
Άρ. 11328
Λεωνίδα Διονύσιο Βαρούχα
Έλληνοκαθολικό Πατριάρχη*

Σας γνωστοποιῶ ότι επιτρέπεται στην Αὐτοῦ Εξοχότητά σας νά χρησιμοποιεῖ προσωρινά τὰ ιερατικά του ένδύματα εκτός θρησκευτικών τελετῶν συμφώνως πρὸς τὸ 4ο άρθρο του κανονισμοῦ ὑπ. άρ. 1958 τὸ ὁποῖο ὑποδεικνύει τὸν τρόπο εφαρμογῆς του Νόμου περι Ενδυμασίας ὑπ. άρ. 2596 τῆς 3/12/34.

*22/6/35
ὁ Βοηθὸς Νομάρχη»*

Όταν ο πατριάρχης Άθηνάγορας έφθασε τὸ 1949 στην Κωνσταντινούπολη ζήτησε συνάντηση με τὸν Βαρούχα, ὁ ὁποῖος τὴν ἀνήτηκε. Ὁ Άθηνάγορας επιθυμοῦσε οἱ Ὀρθόδοξοι μαθητὲς τῆς Ὁδηγήτριας νά ἐγκαταλείψουν τὴ Σχολή, ἐνῶ ἀνάγκασε επίσης και τὸς ψάλτες Ἰωάννη Ἄγγελιδη και Γεώργιο Φραντζέδη νά παραιτηθοῦν ἀπὸ τὸ νάό.⁴⁴

44. «Περληπτική ἐνημέρωσις...», δ.π., σ. 4.

Ὁ ναὸς τῶν Οὐνιτῶν, ἡ Ἁγία Τριάδα, γνώρισε καὶ αὐτὸς τὴν καταστροφὴν κατὰ τὰ γεγονότα τῆς 6-7ης Σεπτεμβρίου 1955. Ὄταν τὸ τουρκικὸ κράτος ἀποφάσισε νὰ καλύψει τὰ ἔξοδα ἐπισκευῆς τῶν ἰδιοκτησιῶν ποὺ εἶχαν ὑποστεί ζημιὰς στὰ γεγονότα, ἔκανε αἴτηση καὶ ὁ Βαρούχας. Τοῦ ζητήθηκε τότε τὸ ὀθωμανικὸ φερμάνι τὸ ὁποῖο ἀναγνώριζε τοὺς Οὐνίτες ὡς ξεχωριστὸ (*millet*). Ἔτσι ὁ Δομίνικος Καλογεράς, ἀπὸ τοὺς θρησκευτικούς ἡγέτες τῆς κοινότητος, ὑποστήριξε ὅτι ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε ἀπόφαση ἀναγνώρισης τῶν Οὐνιτῶν ὡς ξεχωριστῆς κοινότητος ἀπὸ τοὺς Ὄθωμανοὺς, ὑπῆρχε ὡστόσο τὸ ἔγγραφο τῆς Νομαρχίας τοῦ 1935 τὸ ὁποῖο ἀπευθυνόταν στὸν Βαρούχα ὡς «Ἑλληνοκαθολικὸ Πατριάρχην» καὶ τοῦ παρεῖχε τὸ προνόμιον νὰ χρησιμοποιεῖ τὴν ἱερατικὴν του ἐνδυμασίαν ἐκτὸς θρησκευτικῶν τελετῶν καί, κατὰ συνέπεια, εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ φερμάνι ποὺ ζητοῦσαν νὰ εἶχε χαθεῖ κατὰ τὴ διάρκειαν τῶν γεγονότων. Ἀκολούθως ζήτησε ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους νὰ τοῦ δοθεῖ ἀντίγραφόν του.

Ὁ Βαρούχας ὑπέφερε ἀπὸ ἀρτηριοσκληρώση καὶ εἶχε μάλιστα χάσει τὸ ἓνα μάτι του. Ὄταν ἡ κατάστασις τῆς υγείας του ἐπιδεινώθηκε ἀναχώρησε γιὰ θεραπεία στὴν Ἀθήνα στὰ 1955, ὅπου καὶ πέθανε στις 28 Ἰανουαρίου 1957.

ΔΟΜΙΝΙΚΟΣ ΚΑΛΟΓΕΡΑΣ

Στὴ θέση τοῦ Βαρούχα ὁ πάπας Πίος ΙΒ΄ διόρισε τὸν Δομίνικο Καλογερά⁴⁵ ὁ ὁποῖος ἄρχισε στὰ 1956 νὰ ἐκδίδει τὴν ἑλληνογαλλικὴ ἑφημερίδα *Κοινωνικὴ Ἔστιά*, τετρασέλιδη καὶ σχήματος ταμπλόιντ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς ἐπίσκεψης τοῦ Καλογερά στὸν Μ. Aydin, βοηθὸ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντῆ Βακουφίων στὴν Ἄγκυρα, στις 18 Φεβρουαρίου 1960, ὁ τελευταῖος παραδέχθηκε ὅτι ἦταν ἀδύνατον νὰ ἀνταποκριθεῖ στὴν αἴτησή του νὰ βρεθεῖ τὸ σχετικὸ φερμάνι στὰ σκονισμένα καὶ ἀκαταλογογράφητα ὀθωμανικὰ ἀρχεῖα καὶ ζήτησε τὴν κατανόησή του. Ἐπιπλέον, τοῦ πρότεινε

45. Ὁ Καλογεράς, Ἕλληνας ὑπῆκοος, γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη στις 15 Ἰουλίου 1915. Ὁλοκλήρωσε τίς σπουδές του κοντὰ στοὺς Δομινικανούς μοναχοὺς τοῦ Τορίνου. Στὰ 1939 χειροτονήθηκε ἱερέας. Στὴν Κωνσταντινούπολη γύρισε στὰ 1948 καὶ ἐπὶ πενταετία διετέλεσε λογιστὴς στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Πέτρου (St. Pierre) τῶν Δομινικανῶν στὸ Γαλατά. Ἀπὸ τὸ 1972-1978 βρισκόταν στὴ Ρώμη. Μεταξὺ 1978-1983 διετέλεσε ἀρχιεπίσκοπος Σμύρνης. Σήμερα βρίσκεται στὴ Ρώμη, στὸ ναὸ τῆς Santa Maria Maggiore.

νά ιδρύσει ή κοινότητα ένα σύλλογο, όπως έκαναν και τὰ μουσουλμανικά τεμένη τὸ 1926, ὥστε ή κοινότητα αὐτή, ή ταυτότητα τῆς ὁποίας δὲν ἦταν σαφής, νά αὐτοπροστατεύσει τὸ («καθεστῶς») τῆς.

Χάρη στις προσπάθειες τοῦ Καλογερά, στή δεκαετία τοῦ 1960 αὐξήθηκαν κατὰ πολὺ οἱ κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις. Στὰ 1963 ή κοινότητα διέθετε μάλιστα και χορωδία ὑπὸ τῆ διεύθυνση τοῦ Ἀλέξανδρου Παπαδόπουλου.⁴⁶ Ἐξάλλου και ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἀθιναγόρας, μετὰ τὴν ἐξομάλυνση τῶν σχέσεων με τὸ Βατικανὸ και τὴν ἀμοιβαία ἄρση τῶν ἀναθεμάτων, ἀναθεώρησε και τις σχέσεις του με τοὺς Οὐνίτες και ἄρχισε νά ἀποδέχεται τὸν Καλογερά.

Ὡστόσο, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὰ πράγματα δὲν ἦταν πολὺ εὐνοϊκά γιὰ τὴν κοινότητα, ή ὁποία λόγω και τῆς συγκυρίας τοῦ Κυπριακοῦ προβλήματος εἶχε ἀρχίσει νά φθίνει πληθυσμιακά: ἀπέμειναν μόλις 100 ἄτομα. Ἐτσι ὁ Καλογεράς ἀναγκάστηκε νά κλείσει τὴν Κοινωνικὴ Ἐστία τὴν ὁποία ἐξέδιδε γιὰ 12 χρόνια μαζί με τὸν Θωμὰ Βαρσάμη.

Στὰ 1969 ή βιβλιοθήκη ποὺ εἶχε συγκροτήσει ὁ Καλογεράς διέθετε 5000 τόμους και περιεῖχε σημαντικὰ βιβλία (γιὰ παράδειγμα τὰ βιβλία και τὰ χειρόγραφα τοῦ Aurel Decei τὰ ὁποῖα εἶχε προσπαθήσει νά ἀποκτήσει γιὰ ἕνα διάστημα και ή πρεσβεία τῆς Ρουμανίας). Στὰ 1972, ὅταν ή περιουσία τῆς ἐξαρχίας ἐκκαθαρίστηκε και τὸ κτίριο ἀποδόθηκε στοὺς Χαλδαίους, τὰ βιβλία συσκευάστηκαν γιὰ νά μεταφερθοῦν στὴ Ρώμη. Ὡστόσο, με ἐντολὴ τῆς Ρώμης, μεταφέρθηκαν στὴ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου (St. Antoine) τοῦ Πέραν.

Ἡ Σχολὴ τῆς Ὁδηγήτριας, με 118 ὀρθόδοξους και 30 λατίνους μαθητές, ἀναγκάστηκε νά κλείσει στὰ 1971, ὅταν ἀπέμειναν μόνο 10-15 μαθητές, λόγω τῆς ἀπόφασης ὑπ. ἀρ. 510-62 τῆς 6ης Σεπτεμβρίου 1968 τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας ή ὁποία ὑποχρέωνε τοὺς μαθητές νά φοιτοῦν στὰ σχολεῖα τῶν περιοχῶν ὅπου διέμεναν. Τὸ σχολεῖο τῆς Ὁδηγήτριας ἐκλείσει με ἀπόφαση τῆς ἀρμόδιας διεύθυνσης τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας στις 2 Σεπτεμβρίου 1971 (ἐγκύκλιος 12661). Τὴν ἐγκύκλιο αὐτὴ προκάλεσε σχετικὸ αἶτημα τοῦ διευθυντῆ τῆς Ὁδηγήτριας Jean Hanna.

Τὸ κτίριο ὅπου βρισκόταν τὸ σχολεῖο και ὁ ναὸς παραχωρήθηκαν στις 28

46. *Le Journal d' Orient*, 2 Ἰουλίου 1963.

Μαρτίου 1972, με την άδεια και των Ανατολικών Έκκλησιών, στον αρχιεπίσκοπο των Χαλδαίων Gabriel Batta και στη συνέχεια στους Paul Karatas και Antoine Goral. Για το κτίριο αυτό υπογράφηκε στις 27 Μαρτίου συμφωνητικό μεταξύ του Καλογερά, του Βαρσάμη και του Batta. Το κτίριο τής επισκοπικής έδρας πουλήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1972. Στις 5 Οκτωβρίου 1972 ο Καλογεράς, αφού εκκαθάρισε όπως είδαμε την έξαρχία, αναχώρησε για τη Ρώμη.

ΘΩΜΑΣ ΒΑΡΣΑΜΗΣ

Στη θέση του Καλογερά διορίστηκε ο Θωμάς Βαρσάμης⁴⁷ που μετά τον Καλογερά ήταν ο μόνος Ουνίτης κληρικός στην Τουρκία· μάλιστα υπήρξε ο πρώτος και τελευταίος Ουνίτης κοινοτικός επικεφαλής με τουρκική υπηκοότητα. Στον Βαρσάμη είχαν απομείνει πλέον ένα σπίτι στο Πέραν και ένα σπίτι και μισός κήπος στην Αντιγόνη των Πριγκηποννήσων. Η περιόδός του σφραγίζει και το τέλος τής Ουνιτικής κοινότητας. Ο Βαρσάμης, ο οποίος δεν είχε άλλη φιλοδοξία παρά να κρατήσει ενιαία την κοινότητα που διέθετε πιά ελάχιστα μέλη, έργασθηκε μόνος του επί 24 έτη για την πνευματική της έποπτεία.

Ο νυν οικουμενικός πατριάρχης Βαρθολομαῖος, όταν ακόμη ήταν μητροπολίτης Χαλκηδόνος, σε μιὰ συνάντηση τής Χριστιανικής Ένώσεως στη Ρώμη, τον Ιούνιο του 1990 (ή του 1991), ζήτησε να μην σταλεί μετά τον Θωμά Βαρσάμη άλλος κληρικός για την Ουνιτική κοινότητα. Το αίτημά του ήταν προσωπικό και όχι απόφαση του Πατριαρχείου.

Ο Βαρσάμης πέθανε στις 25 Μαΐου 1996, αποκαμωμένος και χωρίς καμιά έλπιδα για το μέλλον τής κοινότητας. Στην κηδεία του στο ναό τής Αγίας Τριάδας, στις 29 Μαΐου, παραρέυθηκε ο επίσκοπος Γρατιανουπόλεως Ανάργυρος, που ταξίδεψε από την Αθήνα ενώ το Οικουμενικό Πατριαρχείο εκπροσωπήθηκε από τον αρχιμανδρίτη Διονύσιο (σήμερα επίσκοπο Συνάδων).

47. Ο Βαρσάμης γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 2 Μαρτίου 1919. Παιδί ορθόδοξης οικογένειας, βαφτίστηκε στις 31 Μαρτίου 1919 στην Παναγία του Πέραν. Ωστόσο στις 9 Ιουλίου 1933 άρχισε να παρακολουθεί το Φροντιστήριο στον καθολικό ναό του Αγίου Λουδοβίκου (St. Louis) στην όδo Ποστατζιλάρ (Postacılar) στο Πέραν. Στά 1938 πήγε στη Ρώμη και σπούδασε στο Κολλέγιο του Αγίου Αθανασίου. Στις 20 Απριλίου 1947 χειροτονήθηκε ιερέας και επέστρεψε στην Τουρκία. Πέθανε στις 25 Μαΐου 1996 και ενταφιάστηκε στις 29 Μαΐου στο καθολικό νεκροταφείο του Φερικιοϊ (Feriköy).

Τὸ Βατικανὸν στὴ συνέχεια δὲν διόρισε κανέναν στὴ θέση τοῦ Βαρσάμη καὶ ἔτσι ἡ οὐνιτικὴ κοινότητα ἐξαρτήθηκε ἀπὸ τὸν παπικὸ ἐκπρόσωπο στὴν Κωνσταντινούπολη Louis Pelatre.

Μὲ βάση τὴν ἀπόφαση τῆς 15ης Μαρτίου 1997 τῆς Συνόδου τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ μὲ ἐγγυητὴ τὸν πρέσβη τοῦ Βατικανοῦ Celata, ὁ παπικὸς πληρεξούσιος Pelatre καὶ ὁ ἡγέτης τῆς κοινότητας τῶν Χαλδαίων στὴν Τουρκία, ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Diyarbakir Paul Karatas, ἀναθεώρησαν στὶς 17 Ἀπριλίου 1997 τὸ συμφωνητικὸ τῆς 27ης Μαρτίου 1972. Ἡ νέα συμφωνία παραχωροῦσε στοὺς Χαλδαίους (δηλαδὴ στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Diyarbakir) τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ κτιρίου ὅπου βρισκόταν καὶ ὁ ναὸς ἐνῶ παράλληλα ὑπογραμμίζοταν ὅτι τὸ ναὸ θὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ δύο κοινότητες ἐναλλάξ μὲ προτεραιότητα γιὰ τοὺς Ρωμιούς.⁴⁸

Σύμφωνα μὲ τίς ἐπίσημες καταγραφές τοῦ Βατικανοῦ, ἡ οὐνιτικὴ κοινότητα στὴν Τουρκία ἀριθμοῦσε τὸ 1998 45 ἄτομα.⁴⁹ Ἡ κοινότητα ἐκκλησιάζεται πλέον στὶς λατινικὲς ἐκκλησίες τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ λόγω τοῦ ἐξαιρετικὰ ὀλιγάριθμου πληθυσμοῦ της, ἔχει φτάσει πλέον στὸ σημεῖο νὰ μὴ ἀποτελεῖ κοινότητα μεταξύ τῶν καθολικῶν.

3. ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΚΑΘΟΛΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ὅπως ἤδη σημειώθηκε, ὁ Χαλαβαζής ἀντιλαμβάνομενος ὅτι τὸ μέλλον τῶν Ρωμιῶν στὴν Τουρκία ἦταν ἀβέβαιο, μετέφερε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1923 τὴν ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς του στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν, ἐξάλλου, καὶ οἱ μοναχὲς τῆς Παμμακαρίστου καθὼς καὶ τὸ Φροντιστήριον ποὺ εἶχε ἰδρυθεῖ τὸ 1920.

Τὴν περίοδο ἐκείνη οἱ καθολικοὶ στὴν Ἑλλάδα ἦταν ὅλοι λατινικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἔτσι ὁ Χαλαβαζής συνάντησε τὴν ἰσχυρὴ ἀντίδραση τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Οὐνίτες ποὺ ἐγκαταστάθηκαν μαζὶ μὲ τὸν Χαλαβαζή στὴν Ἀθήνα, ἀγό-

48. Juan Petro de Gandt. «La Paroisse Grecque-Catholique d'Istanbul», *Le Lien* 1 (Ἰανουάριος-Φεβρουάριος 1998), σ. 40.

49. *Annuario Pontificio* 1998.

ρασαν ένα οικόπεδο στην οδό Άχαρνών 246, όπου βρίσκεται και σήμερα το κτίριο τῆς Ἐπισκοπῆς καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Τριάδας. Καθὼς ἡ βοήθεια τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῶν διαφόρων ἄλλων εὐρωπαϊκῶν ἰδρυμάτων πρὸς τοὺς νεοεγκατασταθέντες ἦταν ἀνεπαρκῆς, ὁ Χαλαβαζῆς ἀποφάσισε νὰ ζητήσῃ βοήθεια ἀπὸ φίλους του στὶς ΗΠΑ, ὅπου παλαιότερα εἶχε σταλεῖ ὡς ἱερέας ἀπὸ τὸ Βατικανὸ καὶ ὅπου διέμεινε ἐπὶ δύο χρόνια προσπαθώντας νὰ κάνει γνωστά τὰ προβλήματα τῆς Ἐξαρχίας.

Ὁ Ἴρλανδὸς Richard Barry-Doyle, ὁ ὁποῖος ἦταν ἱερέας τῶν ἀγγλικῶν στρατιωτικῶν μονάδων στὴν Κωνσταντινούπολη μετὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον, εἶχε ἰδρύσει τὴν «Catholic Near East Welfare Association», ἡ ὁποία βοήθοῦσε συνεχῶς τὴν Ἐξαρχία. Ὁ Barry-Doyle βρισκόταν μέχρι τὸ 1926 ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴ τοῦ Χαλαβαζῆ.⁵⁰ Χάρη στὴ βοήθεια αὐτῆ ὁ ἔξαρχος ἰδρυσε ὄρφανοτροφεῖο ἀρρένων τὸ ὁποῖο ἀργότερα μεταφέρθηκε στὸ κτίριο τοῦ μικροῦ φροντιστηρίου τῆς Ἐξαρχίας, ἐνῶ τὸ 1926 ἔκτισε ἕνα κτίριο γιὰ τὴν φιλοξενία τῶν προσφύγων καὶ ἄρχισε, ἐπίσης, τὴν κατασκευὴ ἐπισκοπείου, ὄρφανοτροφείου, σχολείου, ἐνὸς μικροῦ φροντιστηρίου καὶ παρεκκλησίου. Ἀγόρασε ἐξάλλου καὶ μιὰ ἔφημερίδα.⁵¹

Ὁ πρῶτος ὄρφος τῆς ἑδρας τῆς ἐπισκοπῆς ὀλοκληρώθηκε στὰ 1928 ἢ στὰ 1929. Ὅσο διαρκοῦσε ἡ κατασκευὴ ἡ ἀστυνομία ἔκανε συχνές ἐφόδους γιὰ τὸ θέμα τῆς ἀδειας καὶ στὰ 1927 παρενόχλησε ἔντονα τοὺς κληρικούς τῆς κοινότητος κατηγορώντας τους γιὰ προσηλυτισμὸ. Στὸ κτίριο ὑπῆρχαν τότε ἕνα παρεκλήσιο καὶ δύο τμήματα γιὰ τὰ ὄρφανά ἀπὸ τὴν Τουρκία καὶ τὰ παιδιὰ τῆς κοινότητος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

Στὰ 1929 ἡ Ἐξαρχία ἄρχισε νὰ ἐκδίδει ἐβδομαδιαία ἔφημερίδα σὲ τυπογραφεῖο ποῦ ἐγκατέστησε στὴν οδό Άχαρνών. Ἡ ἔφημερίδα αὐτὴ ποῦ ἔχει τὸν τίτλο *Καθολικὴ*, συνεχίζει νὰ ἐκδίδεται ἀκόμα ἀνὰ δεκαπενθήμερο. Στὰ 1936 ἰδρύθηκε στὸ κέντρο τῆς Ἀθήνας ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος «Καλὸς Τύπος» μὲ σκοπὸ τὴν ἐκδόση θρησκευτικῶν βιβλίων. Τὸ ἴδιο ἔτος ἡ Σύνοδος τῶν Μοναχῶν τῆς Παμμακαρίστου ἐξασφάλισε καὶ αὐτὴ ἰδιόκτητη στέγη.

50. A. Vakondios, *The Catholic Exarchate of the Byzantine Rite in Greece 1922-1972* (ἀνέκδοτη ἐργασία, σ. 15).

51. Korolevskij, *δ.π.*, σ. 138.

ΟΙ ΔΙΑΜΑΧΕΣ ΤΟΥ ΧΑΛΑΒΑΖΗ ΜΕ ΤΟΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟ ΑΘΗΝΩΝ

Στις 7 Ἀπριλίου 1925 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρυσόστομος ἀπέστειλε σὲ ὅλους τοὺς ναοὺς ἐγκύκλιο ἐνάντια στὸν «ἐνωτισμὸ». Ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ἡ Ἱερά Σύνοδος καὶ ἡ Ἐνωση Κληρικῶν ἀπαίτησαν τὴν ἐκδίωξη τῶν «ἐνωτικῶν» ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα,⁵² ἐνῶ ζητήθηκε ἐπίσης νὰ ἀπαγορευθεῖ στοὺς «ἐνωτικούς» κληρικούς νὰ φοροῦν ράσο γιὰ νὰ μὴν συγχέονται μὲ τοὺς Ὀρθόδοξους.

Ὅταν ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος δέχθηκε ἐπίθεση στὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο τοῦ Πειραιᾶ, ὁ Χαλαβαζῆς, τοῦ ἀπέστειλε ἐπιστολὴ συμπαθείας (22 Μαΐου 1927), ἡ ὁποία καὶ ἀποτελέσσει τὴν ἀρχὴ μιᾶς ἐπιστολιμαίας διαμάχης μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν ποὺ συνοψίζεται ὡς ἑξῆς:

Στὴν ἀπαντητικὴ του ἐπιστολὴ (5 Ἰουνίου 1927), ὁ Χρυσόστομος κατηγοροῦσε τὸν Χαλαβαζῆ καὶ τοὺς Οὐνίτες ὅτι ἀκολουθοῦν τὴ διδασκαλία τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας, μιᾶς παλαιᾶς Ἐκκλησίας ποὺ ἀποσχίστηκε ἀπὸ τὴν Ὀρθοδοξία, καὶ ὅτι οἱ Οὐνίτες ἐπιζητοῦν τὴν ἔνωση τῶν δύο Ἐκκλησιῶν μὲ ἕμμεσο τρόπο. Γιὰ τοὺς Ὀρθόδοξους, προσέθετε ὁ Χρυσόστομος, ὁ «ἐνωτισμὸς» εἶναι «φρικτὸ καὶ ἀνείλικρινές κατασκευάσμα». Ὁ Χρυσόστομος θεωροῦσε τὸν Χαλαβαζῆ ἐν πολλοῖς Λατῖνο ἐπίσκοπο καὶ ἐκτιμοῦσε ὅτι δὲν μποροῦσε μιὰ Ἐκκλησία Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ –ἀν ποτὲ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει–, νὰ ἔχει ὡς κεφαλὴ τῆς τὸν πάπα.⁵³

Στὴν ἀπάντησή του (7 Ἰουνίου 1927), ὁ Χαλαβαζῆς ὑποστήριξε ὅτι τὸ νὰ ἀναγνωρίζει κανεὶς τὸν πάπα δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι λατίνος ἀλλὰ καθολικός. Οἱ «ἐνωτικοὶ» ἢ Οὐνίτες εἶναι μὲν καθολικοί, ἐφόσον ἀποδέχονται τὸν πάπα ὡς πνευματικὸ τους ἡγέτη, ὡστόσο δὲν εἶναι λατῖνοι ἐπειδὴ ὁ πάπας εἶναι πάπας. Ὑποστήριξε ἐπίσης ὅτι ὁ ἴδιος δὲν ἦταν οὔτε Λατίνος, οὔτε Ἕλληνας, οὔτε Ἀρμένιος, οὔτε καὶ Σύριος. Μόνο ἐπειδὴ ὑπάγονταν στὴ Ρώμη ἐπέλεγε ὡς γλώσσα τὴν λατινικὴ.

Ὁ Χρυσόστομος ἀπάντησε ξανὰ στὸν Χαλαβαζῆ στίς 2 Ἰουλίου. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ ὁ πάπας ὑπῆρξε ὁ «πατριάρχης» τῆς Δυτικῆς

52. V. Grégoire, «Les Catholiques de rite byzantin en Grèce. Leur situation juridique». *Echos d'Orient* 32 (1933), σ. 234.

53. Χρυσόστομος Ἀθηνῶν, *Φύσις καὶ Χαρακτήρ τῆς Οὐνίας - Πρὸς τὸν Οὐνίτην Ἐπίσκοπον Θεοδωρουπόλεως Γεώργιον*, Ἀθήνα 1928, σσ. 6-7.

Ἐκκλησίας· οἱ Ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς ἰδρύθηκαν πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἐνῶ αὐτὴ τῶν Ἀθηνῶν ἰδρύθηκε τουλάχιστον 12 χρόνια πρὸ τῆς Ρωμαϊκῆς. Ἄν δηλαδὴ ὁ πάπας δὲν ἀποποιηθεῖ τὴν πρωτοκαθεδρία δὲν μπορεῖ νὰ ἐπέλθει ἔνωση· ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι ἡ μόνη «Καθολικὴ» ἐκκλησία. Ὁ «ἐλληνικὸς ρυθμὸς» (Οὐνίτες) εἶναι ἕνας νεωτερισμὸς ποὺ ξεκίνησε τὸν 16ο αἰ. στὴν Πολωνία ἀπὸ τοὺς Ἰησοῦτες. Οἱ Οὐνίτες προσχώρησαν τὸ 1877 στὴ Λατινικὴ Ἐκκλησία καὶ συνεργάστηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη μὲ τοὺς Ἀσσομψιονιστές. Σύμφωνα μὲ τὸν Χρυσόστομο, ὁ Χαλαβαζῆς ἀσκούσε προπαγάνδα στὴν Ἀθήνα καὶ ἔπρεπε νὰ αὐτονομαστῆ Ἰατίνος ἐπίσκοπος.⁵⁴

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ὑποστήριξε ἐξάλλου ὅτι ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ὑπὸ τὴν παπικὴ διοίκηση εἶναι οὐσιαστικὰ Λατινικὴ Ἐκκλησία καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ οἱ καθολικοὶ ποὺ ὀνομάζονταν «ἐνωτικοὶ» βρισκόνταν ὑπὸ παπικὴ διοίκηση καὶ ἄρα ἦταν ἐξαρτημένοι ἀπὸ τὴν Λατινικὴ Ἐκκλησία. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος, λοιπόν, ἔκανε τὴν ἐξῆς παρατήρηση πρὸς τὸν Χαλαβαζῆ: «Ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἕνα σύνολο καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπὸ θρησκευτικὴ ἀποψη εἶστε ἀναγκασμένοι νὰ ἐργάζεστε ὅπως οἱ Ἰατίνοι, ὄχι ὡς Ἰατίνοι-Ἕλληνες». Σύμφωνα μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν ὁ «ἐνωτισμὸς» ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς πολλὰς μορφές προσηλυτισμοῦ. Ἡ Οὐνιτικὴ «ἐνωτικὴ» παράδοση ἦταν μιὰ παραλλαγὴ ἀπόκρυψης τοῦ προσηλυτισμοῦ.⁵⁵

Σὲ μακρὰ ἀπάντηση (15 Σεπτεμβρίου 1928) σὲ μεταγενέστερη ἐπιστολὴ τοῦ Χαλαβαζῆ (25 Σεπτεμβρίου 1927), ὁ Χρυσόστομος ὑποστηρίζει ὅτι ἡ «Ἐνωση» καὶ ὁ «ἐνωτισμὸς» εἶναι διαφορετικὰ πράγματα: ἡ «Ἐνωση», εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνῶ ὁ «ἐνωτισμὸς» εἶναι προπαγάνδα· καὶ προσέθετε ὅτι ἕνας Οὐνίτης ἱερέας, ὁ Γεώργιος Ξενοπούλου, εἶχε πεῖ κάποτε σὲ μιὰ πιστὴ Ὁρθόδοξη γυναίκα: «Ἄντὶ γὰρ τὴν Ὁρθόδοξη ἐκκλησία πηγαινε καλύτερα στὸ τζαμί». Στὸ ἴδιο γράμμα τοῦ Ὁ Χρυσόστομος ἀνέφερε ὅτι ἡ αἰτία τοῦ ξυλοδαρμοῦ τοῦ Ἡσαΐα στὴν Πέραμο ἦταν ὅτι εἶχε παρουσιάσει τοὺς δυὸ Ἀσσομψιονιστὲς ἱερεῖς ποὺ βρισκόνταν μαζί του ὡς Ὁρθόδοξους. Σύμφωνα, ἐξάλλου, μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπο τὸ Βατικανὸν δὲν ἐπιθυμοῦσε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο νὰ εἰσέλθει στὴν Ἁγία Σοφία: προτιμοῦσε τὴν ἡμι-

54. Χρυσόστομος, ὁ.π., σσ. 8-17.

55. Grégoire, ὁ.π., σ. 238.

σέλινο από το σταυρό· μάλιστα ανέφερε και το γεγονός ότι ο καρδινάλιος Gaspari είχε στείλει συγχαρητήρια γράμματα στον Μουσταφά Κεμάλ (24, 27, 28 Σεπτεμβρίου 1922).

Ἐπακολούθησε νομική διαμάχη. Τὸ Ἐφετεῖο Ἀθηνῶν θεωροῦσε τοὺς «ἐνωτικoὺς» ὡς αἰρετικούς καὶ τοὺς καταδίκαιζε μὲ βάση τὸ ἄρθρο 198 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικα. Ὁ Χαλαβαζής, ἐναντιωνόμενος στὴν ἀπόφαση αὐτή, ὑπέβαλε ὡς τεκμήρια στὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας τὶς μελέτες τοῦ Μ. Ράλλη, τοῦ Μεγάλου Χαρτοφύλακος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Μανουὴλ Γεδεῶν καὶ τῶν Μ. Ε. Hermann καὶ Ν. Μ. Hilling. Ταυτόχρονα παρέπεμπε στὰ σχετικὰ μὲ τὶς μειονότητες ἄρθρα ποὺ περιέχονταν στὶς Συνθήκες Σεβρῶν καὶ Λωζάνης.⁵⁶

Σύμφωνα μὲ τὸν Χαλαβαζή οἱ Ὀρθόδοξοι δὲν εἶχαν μπορέσει νὰ κατανοήσουν τοὺς «ἐνωτικούς», οἱ ὅποιοι δὲν ἤλθαν γιὰ νὰ προσηλυτίσουν τοὺς Ὀρθόδοξους καὶ νὰ τοὺς ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τους. Χωρὶς νὰ ἀπαρνοῦνται τὶς θρησκευτικὲς τοὺς παραδόσεις προέβαλλαν ἕνα ὑπόδειγμα ἔνωσης μὲ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία. Μόνη τους ἐπιθυμία ἦταν ἡ ἐπάνοδος τῶν Ἐκκλησιῶν στὸ πρὸ τοῦ Σχίσματος καθεστῶς.⁵⁷ Κατηγορήθηκαν γιὰ ἀνατρεπτικὴ δράση καὶ «ἐνωτισμὸ», πράγματα ποὺ γιὰ τοὺς Ὀρθόδοξους κληρικούς σήμαιναν «προσηλυτισμὸ» καὶ «ἐκλατινισμὸ» εἰς βάρος τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας.⁵⁸

Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ὁ Γεώργιος Παπανδρέου ἐξέδωσε στὶς 10 Σεπτεμβρίου 1930 τὴν ἐξῆς ἐγκύκλιο: «Τὰ ἐνδύματα τῶν Καθολικῶν ἱερέων θὰ εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ αὐτὰ τῶν Ὀρθοδόξων ὥστε νὰ διακρίνονται εὐκρινῶς».⁵⁹ Τὴν ἀπόφαση αὐτὴ θὰ ἐφάρμοζαν οἱ ἀρμόδιες διοικητικὲς καὶ ἀστυνομικὲς ἀρχές. Θὰ ἄλλαζαν ἐπίσης τὰ ἱερὰ σκευὴ καὶ τὰ ἐγκόλπια. Ἔτσι παρ' ὅλο ποὺ ἡ ἀπόφαση θὰ ἴσχυε ἀπὸ τὶς 10 Νοεμβρίου 1930, ἡ ἀστυνομία εἰσέβαλε στὶς 8 Ὀκτωβρίου 1930 στὸ Φροντιστήριο τῶν Οὐνιτῶν καὶ συνέλαβε τὸν λειτουργοῦντα ἱερέα γιὰ παράβαση τῆς ἀπόφασης Παπανδρέου. Ὁ ἱερέας δικάστηκε στὶς 26 Φεβρουαρίου 1931 καὶ ἀθωώθηκε. Ὁ Χαλαβαζής μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ἀπευθύνθηκε στὸν πρωθυπουργὸ καὶ ἔλαβε κάποιες διαβεβαιώσεις. Προσέ-

56. Στὸ ἴδιο, σ. 243.

57. Στὸ ἴδιο, σ. 245.

58. Vakondios, *δ.π.*, σ. 16.

59. Grégoire, *δ.π.*, σ. 235.

φυγε επίσης στο Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας καὶ οἱ σχετικές ἐγκύκλιοι ἀκυρώθηκαν στίς 27 Μαρτίου 1931.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Στὰ 1940, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Ἑλληνο-ιταλικοῦ πολέμου, ὁ καθολικὸς ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Filippusia καὶ ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ πάπα Angelo Roncalli (ἀργότερα πάπας Ἰωάννης ΚΓ΄) προέβησαν ἀπὸ κοινοῦ σὲ ἐπιτυχεῖς ἐνέργειες γιὰ νὰ προφυλάξουν τὸ Κάιρο, τὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Ρώμη ἀπὸ βομβαρδισμούς.

Μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ πάπα Πίου ΙΒ΄, ὁ Ὀρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ πάπα ἐξασφάλισαν ἀπὸ κοινοῦ τὴ μεταφορὰ 300 χιλιάδων τόνων τροφίμων στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν Ἐρυθρὸ Σταυρό. Μὲ τὴν ἴδρυση τῶν συσσιτίων ἐξασφαλίστηκε γιὰ πολλοὺς ἡ δυνατότητα διατροφῆς καὶ φαρμακευτικῆς περίθαλψης. Ἔτσι εὐεργετήθηκαν περίπου εἴκοσι χιλιάδες ἄτομα.⁶⁰ Ὁ Χαλαβαζῆς τιμῆθηκε, γιὰ τὶς πρωτοβουλίες του αὐτές, ἀπὸ τὸν βασιλιὰ Γεώργιο Β΄ μὲ τὸν Χρυσὸ Σταυρό· παρασημοφορήθηκε ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ Ἐρυθρὸ Σταυρό.

Ἐξἄλλου τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1945 ἡ Σχολὴ τῶν καλογραγιῶν μετατράπηκε σὲ νοσοκομεῖο γιὰ τὰ θύματα τοῦ Ἐμφυλίου πολέμου (Ὁ ἔξαρχος εἶχε μετατρέψει τὸ σχολεῖο αὐτὸ σὲ νοσοκομεῖο τὸν Νοέμβριο τοῦ 1940, κατὰ τὸν Ἑλληνο-ἰταλικὸ πόλεμο καὶ ἀπὸ τότε εἶχαν βελτιωθεῖ σημαντικὰ οἱ ἐγκαταστάσεις του). Τὸ 1944 λειτούργησε ἡ Ἑστία Ἐργαζομένων Κοριτσιῶν, τὸ 1946 ἡ Ἑστία Σπουδαστριῶν, τὸ 1947 ἡ Ἑστία Σπουδαστῶν καὶ τὸ 1955 ἡ Ἑστία Σπουδαστριῶν καὶ Ἐργαζομένων Κοριτσιῶν.

Ὁ Χαλαβαζῆς ἴδρυσε τὸ 1953 τὸ Κέντρο Ἀπόρων Παίδων, τὸ ὁποῖο βοήθησε πρῶτα τὰ κορίτσια τῶν σεισμόπληκτων οἰκογενειῶν καὶ ἀργότερα τὰ κορίτσια τῶν προσφύγων ἀπὸ στίς χῶρες τοῦ ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ. Στὰ 1957 τὸ κτίριο ἀπέκτησε δευτέρου ὄρουμο καὶ ἐπεκτάθηκε πρὸς τὸ πίσω μέρος.

ΥΑΚΙΝΘΟΣ ΓΑΔ

Ὁ Χαλαβαζῆς πέθανε στίς 7 Νοεμβρίου 1957 καὶ τὸ Βατικανὸν διόρισε στὴ

60. Vakondios, ὁ.π., σ. 16.

θέση του τὸν Ὑάκινθο Γάδ. Ἡ τελετὴ διορισμοῦ ἔλαβε χώρα στὶς 17 Φεβρουαρίου 1958. Ὁ Γάδ συμμετεῖχε στὴ Δεύτερη Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ, ἡ ὁποία ἄρχισε τὸ 1963 καὶ οὐσιαστικά ἀκύρωσε τὴν «ἀσφάλεια» τῆς Καθολικῆς κοινότητος τῆς Ἀθήνας. Μετὰ τὴ Σύνοδο ἡ ἀνοιχτὴ ὑποστήριξη τοῦ Βατικανοῦ ἀποδυναμώθηκε.⁶¹

Οἱ Οὐνίτες δὲν εἶχαν ἔως τὰ 1962 ναὸ στὴν Ἀθήνα. Μὲ μεγάλες δυσκολίες ἐξασφάλισαν τελικὰ τὴν ἄδεια γιὰ τὴν ἀνέγερση ναοῦ καὶ στὶς 12 Μαρτίου 1958 κατατέθηκε ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐνῶ τὸ 1962 ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ ἀνήμερα τῆς εορτῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ ναὸς εἶναι σταυροειδῆς διαστάσεων 22 x 18 μ. καὶ ἀρχιτέκτονάς του ἦταν ὁ Ζήσιμος Τζάρτζανος.

Στὰ 1972 ἡ Ἐξαρχία εἶχε 16 ἱερεῖς καὶ 29 μοναχούς. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1967-1971 ἐξέδιδε στὰ γαλλικὰ τὸ ἐνημερωτικὸ δελτίο *Τύπος-Bonne Presse*.

Ὁ Ὑάκινθος Γάδ πέθανε στὶς 30 Ἰανουαρίου 1975. Στὴν ἐξόδιο ἀκολουθία του ποὺ ἔγινε στὶς 2 Φεβρουαρίου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σεραφεῖμ ἐκπροσωπήθηκε ἀπὸ μητροπολίτη τοῦ κλίματος τοῦ Πατριαρχείου. Παραβρέθηκαν ἐπίσης ὁ Σάββας Ἀγουριδῆς, κοσμητόρας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁ Εὐάγγελος Θεοδώρου καὶ ἄλλοι καθηγητὲς τῆς Σχολῆς.⁶²

ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ ΠΡΙΝΤΕΖΗΣ

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Γάδ, ὁ Ἀθηνῶν Σεραφεῖμ ζήτησε ἀπὸ τὸν πάπα νὰ μὴ προβεῖ σὲ νέο διορισμὸ στὴ θέση τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν ἴδια ἐπιθυμία ἐξέφρασαν μὲ ἐπιστολὴ τους καὶ οἱ καθηγητὲς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἡ συγκυρία τῆς Δεύτερης Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ προκάλεσε τὴ σύγκρουση δύο ἀπόψεων στὴ Ρώμη ἔναντι τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ. Ἡ πρώτη ἀποψη ἦταν ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ αἰτήματος καὶ ἐκφραζόταν ἀπὸ τὴ Χριστιανικὴ Ἐνωσι. Ἡ δεύτερη ἀντίθετη ἀποψη ἦταν ὑπὲρ τοῦ νέου διορισμοῦ, καὶ τὴν ὑποστήριξε ἡ Σύνοδος τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, στὴν ὁποία ὑπάρχονταν, ἐξάλλου, καὶ οἱ «Ἐνωτικὲς» Ἐκκλησίες. Τελικὰ ἐπικράτησε ἡ δεύ-

61. Lanne, *ὁ.π.*, σ. 330.

62. Στὸ ἴδιο, σ. 331.

τερη άποψη και ο Ανάργυρος Πρίντζης⁶³ διορίστηκε στις 28 Ιουνίου 1975. Στις 6 Αυγούστου 1975 έγινε η χειροτονία του ως επισκόπου. Μετά τον διορισμό αυτό η Έκκλησία της Ελλάδος διέκοψε τις σχέσεις της με το Βατικανό.

Νέα κρίση μεταξύ των δύο Έκκλησιών προέκυψε και στα 1983, όταν ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σεραφείμ αντίταχθηκε στις προθέσεις της Λατινικής Αρχιεπισκοπής Αθηνών για αναδιοργάνωση και δημιουργία νέων εκκλησιαστικών επαρχιών καθώς και για τον διορισμό «ένωτικού» κληρικού. Ο Σεραφείμ, μη αποδεχόμενος την αντισυνταγματικότητα της παρέμβασής του, έπεσεήμανε ότι είχε απορρίψει άλλωστε το αίτημα της Καθολικής Αρχιεπισκοπής Αθηνών να μετατραπεί σε «Αρχιεπισκοπή Αγίου Διονυσίου Αθηνών και Μητρόπολη Ηπειρωτικής Ελλάδος» και είχε διακόψει τις σχέσεις του με το Βατικανό. Ανακοίνωσε επίσης ότι θεωρούσε την πρόθεση αυτή ως σχέδιο «εξόντωσης του ελληνικού λαού και της Ορθοδοξίας», άποψη που επικροτήθηκε στις 5 Απριλίου 1983 από την Ίερά Σύνοδο.⁶⁴ Η Έκκλησία της Ελλάδος δήλωσε ότι θεωρούσε το σχέδιο αυτό ως επιθυμία του Καθολικού Αρχιεπισκόπου να γίνει «Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος», επομένως δεν ήταν δυνατό να υφίστανται στην Ελλάδα δύο αρχιεπισκοπές.

Από την άλλη πλευρά ο καθολικός αρχιεπίσκοπος υποστήριξε ότι: Σύμφωνα με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου (3.2.1830), η ελληνική κυβέρνηση είχε δεσμευτεί να σέβεται το ύφιστάμενο καθεστώς και τα δικαιώματα των καθολικών επισκόπων ανά την ελληνική επικράτεια. Όταν υπογραφόταν το Πρωτόκολλο, λατινική πνευματική δικαιοδοσία υπήρχε μόνο στις Κυκλάδες (Νάξος, Σύρος, Τήνος, Σαντορίνη κ.λπ.). Όταν η πρωτεύουσα του νεοσύστατου κράτους μεταφέρθηκε από το Ναύπλιο στην Αθήνα άρχισε να σχηματίζεται μια καθολική κοινότητα και τελικά το Βατικανό προχώρησε στην ίδρυση της Καθολικής Αρχιεπισκοπής Αθηνών. Λόγω όμως της αντίδρασης της Ορθόδοξης Έκκλησίας το κράτος δεν αναγνώρισε επίσημα τη νέα αρχιεπισκοπή. Ο τίτλος του προκαθημένου της Έλλαδικής Έκκλησίας ήταν μέ-

63. Ο Ανάργυρος γεννήθηκε στη Σύρο το 1937. Στις 19 Δεκεμβρίου 1961 χειροτονήθηκε Ιερέας στο Κολλέγιο του Αγίου Αθανασίου. Μεταξύ 1962-1972 διετέλεσε διευθυντής του Ουνίτικού φροντιστηρίου στην Αθήνα. Στα 1972 πήγε στα Γιαννιτσά.

64. *Agence Catholique* 65 (20 Απριλίου 1983), σ. 2.

χρι τὸ 1923 «Μητροπολίτης Ἀθηνῶν», ὅποτε μὲ τὴν προαγωγή μιᾶς σειρᾶς ἐπισκοπῶν σὲ μητροπόλεις, ὁ προκαθήμενος τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας ἔλαβε τὸν τίτλο «Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος», μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προκύψουν δύο ἀρχιεπίσκοποι Ἀθηνῶν. Γιὰ νὰ ἀποφευχθοῦν οἱ «παρανοήσεις» ὁ καθολικὸς κληρικὸς ἀρέστηκε στὸν τίτλο «Ἀρχιεπίσκοπος Καθολικῶν Ἀθηνῶν». Σήμερα ὁμοῦς τὸ Βατικανό, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ἡ θέση αὐτὴ ὡς ἐπίτιμη καὶ νὰ μὴ μείνει κενή, πρότεινε τὸν τίτλο «Ἀρχιεπίσκοπος Ἁγίου Διονυσίου Ἀθηνῶν καὶ Ἑπειρωτικῆς Ἑλλάδος». Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νικόλαος διευκρίνισε ὅτι δὲν κατανοοῦσε τὴν ἀντίδραση καὶ δήλωσε ὅτι δὲν θὰ γίνουν ἀλλαγές ἀλλὰ ἡ δικαιοδοσία τοῦ ἀρχιεπισκόπου θὰ μείνει ὡς ἔχει.

Ὁ καθολικὸς ἀρχιεπίσκοπος, συγκρίνοντας τοὺς Ὀρθόδοξους στὶς χῶρες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης μὲ τοὺς καθολικοὺς στὴν Ἑλλάδα, ἐπεσήμανε τὴν ἀναγνώριση ἀπὸ τίς χῶρες αὐτὲς τῶν ἐλευθεριῶν τῶν «ξένων» ὀρθόδοξων, τὴν παραχώρηση ναῶν καὶ τὴν ἐπίσημη ἀναγνώριση τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ὡστόσο, παρ' ὅλο πὺ οἱ καθολικοὶ στὴν Ἑλλάδα εἶναι Ἕλληνες, κάθε ἐγχείρημα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀντιμετωπιζόταν μὲ καχυποψία, τὸ αἶτημα γιὰ καθολικοὺς δασκάλους γιὰ τὰ παιδιὰ τῶν καθολικῶν δὲν εἰσακουόταν, ἐνῶ γιὰ τὴν ἀνέγερση ἑνὸς καθολικοῦ ναοῦ ἦταν ἀπαραίτητη ἡ συγκατάθεση τοῦ Ὀρθόδοξου μητροπολίτη τῆς περιοχῆς. Τελικὰ ἡ διαμάχη δὲν κατέληξε σὲ κάποιο ἀποτέλεσμα καὶ δὲν δόθηκε ἄδεια στὸν καθολικὸ ἀρχιεπίσκοπο νὰ χρησιμοποιοῖ τὸν νέο τίτλο.

Σύμφωνα μὲ τὴ στατιστικὴ ἔκθεση πὺ δημοσίευσε στὰ 1932 στὴ Ρώμη ἡ Σύνοδος τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, τὸ σύνολο τῶν Οὐνιτῶν στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Τουρκία ἦταν 2.148 ἄτομα, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Οὐνιτῶν στὴν Ἑλλάδα ἦταν 1.800 στὰ 1960, 1.850 στὰ 1961, 2.150 στὰ 1965 καὶ 3.000 στὰ 1972 καὶ 1974. Ἡ αὐξηση τῶν τελευταίων ἐτῶν ἐξηγεῖται μὲ τὴν ἔλευση Οὐνιτῶν ἀπὸ τὴν Τουρκία.⁶⁵

Ὁ ἐπίσκοπος Γρατιανουπόλεως Ἀνάργυρος εἶναι ταυτόχρονα καὶ ἔξαρχος τῶν Ἀνατολικῶν Καθολικῶν στὴν Ἑλλάδα. Οἱ Οὐνίτες πὺ βρίσκονται ὑπὸ τὴ δικαιοδοσία του εἶναι σήμερα περίπου 2.000 στὴν Ἀθήνα, 300 στὰ Γιαννιτσά, 25 στὴ Θεσσαλονίκη καὶ 10 στὴ Σύρο (ἡ οἰκογένειά του). Οἱ Ἀνατολικοὶ καθολικοὶ εἶναι περίπου 5.000 Χαλδαῖοι, 250 Μαρωνίτες, 20 Μελχίτες, 500 Αἰθίοπες, 100 Οὐκρανοὶ καὶ ἐλάχιστοι Κόπτες, Σουδανοὶ καὶ Νεστορια-

65. Lanne, ὁ.π., σ. 326.

νοί. Οί παραπάνω αριθμοί είναι βέβαια πολύ έπισηλαεΐς, καθώς οί περισσότεροι άπό αύτούς παραμένουν στην Έλλάδα προσωρινά, μέχρι νά πετύχουν τή μετεγκατάστασή τους στις χώρες τής Δυτικής Εύρώπης. Συνολικά πρόκειται περίπου για 8.000-9.000 άτομα.⁶⁶

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Νεανικό φροντιστήριο και όρφανοτροφείο: λειτουργεί άπό τό 1966 στό κτίριο τού Ήρακλείου. Τό καλοκαίρι οί δραστηριότητές του μεταφέρονται στην κατασκήνωση τών Καμένων Βούρλων. Οί σπουδαστές ολοκληρώνουν τό δεύτερο μέρος τών σπουδών τους στό Κολέγιο τής Ρώμης, στό Γρηγοριανό Πανεπιστήμιο και σέ άλλα ιδρύματα.

Έστία Σπουδαστών: Άπό τό 1947 ώς τό 1971 φιλοξένησε 1.755 σπουδαστές. Έδώ διαμένουν έτησίως περίπου 100 φοιτητές άνώτερης εκπαίδευσης, στην πλειοψηφία τους Όρθόδοξοι.

Έστία Σπουδαστριών και Έργαζομένων Κοριτσιών: Διευθύνεται άπό τίς καλόγριες τής Παμμακαρίστου. Φιλοξένησε 6.469 κορίτσια έως τό 1971, στην πλειοψηφία τους Όρθόδοξα.

Κέντρο προσφυγόπουλων και θυμάτων καταστροφών: Ίδρύθηκε για τά παιδιά, θύματα τών σεισμών, πού έγιναν στα Ίονια Νησιά και στό Βόλο τό 1953 και 1955 αντίστοιχα. Βοήθησε επίσης και παιδιά φτωχών οικογενειών καθώς και παιδιά επαναπατριζομένων άπό τίς Άνατολικές χώρες. Βρίσκεται στην Νέα Μάκρη και διευθύνεται άπό καλόγριες. Τά παιδιά πού είχαν φιλοξενηθεί έδώ έως τό τέλος τού 1971 ήταν 1.704.

Γηροκομείο: Ίδρύθηκε τό 1960 και είναι χωρητικότητας 25 κλινών.

Νοσοκομείο « Παμμακάριστος »: Ίδρύθηκε τό 1944 και επεκτάθηκε μέ νέες πτέρυγες στα 1958, 1966 και 1969. Διαθέτει 180 κλίνες και είναι τό μοναδικό Καθολικό Νοσοκομείο στην Άθήνα. Άπό τό 1945 και έως τά τέλη τού 1971 είχε περιθάψει 65.700 άσθενείς, άπό τούς όποιους 6.157 δωρεάν. Τό 1966 στό ίδιο κτίριο ιδρύθηκε ή Άνώτερη Σχολή Νοσηλευτριών.⁶⁷

66. Συνέντευξη μέ τόν έπίσκοπο Γρατιανουπόλεως Άνάργυρο (11 Μαΐου 1998).

67. Vakondios, ό.π., σσ. 24-27.

ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΑΚΗ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΤΣΑ

Η πόλη των Γιαννιτσών απέχει μισή ώρα από τη Θεσσαλονίκη. Στην Όθωμανική περίοδο (τότε λεγόταν Yenice-i Vardar) υπήρξε κέντρο δραστηριότητας της Βουλγαροκαθολικής Έκκλησίας.

Η δημιουργία ονιτικής κοινότητας στα Γιαννιτσά, υπό την προστασία των Λαζαριστών της Θεσσαλονίκης, χρονολογείται στα 1859 και αποδίδεται σε ιερέα γνωστό με το όνομα παπα-Δήμος, ο οποίος εξασφάλισε στα 1865 άδεια από την Υψηλή Πύλη για την ανέγερση καθολικού ναού σε δικό του οικόπεδο.⁶⁸ Ο ναός αυτός, στη μνήμη των Άποστόλων Πέτρου και Παύλου, παραμένει και σήμερα ως ναός της ονιτικής κοινότητας. Το γεγονός ότι ο ναός αυτός, που έγκαινιάστηκε τα Χριστούγεννα του 1864, ήταν ναός των Βουλγαροκαθολικών αναφέρεται ρητά σε φερμάνι του σουλτάνου Άμπντούλ Χαμίτ Β', με ημερομηνία 25 Μαΐου 1906, σχετικά με την ανέγερση του κωδωνοστασίου του ναού.⁶⁹

Η πολύτιμη εικόνα του αγίου Άθανασίου που βρίσκεται σήμερα στο ναό είναι έργο του αγιογράφου Χατζησταμάτη και φέρει ημερομηνία 1867.⁷⁰ Τα Γιαννιτσά υπάγονταν στην Βουλγαροκαθολική Αρχιεπισκοπή του Κιλίκις. Στην περιοχή αυτή η πλειοψηφία των μη μουσουλμάνων ήταν σλαβόφωνοι.

Το έλληνο κράτος το 1914 απαγόρευσε τη λειτουργία αυτού του ναού. Στα 1917 η απαγόρευση ακυρώθηκε χάρη στις προσπάθειες των Λαζαριστών της Θεσσαλονίκης. Για επτά χρόνια στο ναό λειτουργούσε ο Λαζαριστής ιερέας Maz.

Οι Ρωμιοί που ήλθαν με την Άνταλλαγή των Πληθυσμών στην Ελλάδα από την περιοχή των Μαλγάρων εγκαταστάθηκαν κυρίως στα Γιαννιτσά, τα Νέα Μάλγαρα, τον Λαγκαδά, την Κομοτινή και την Καβάλα.⁷¹ Περίπου δύο μήνες μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης, δηλαδή τον Σε-

68. Γ. Τουσίμης, «Ονία Γενιτσών. Αρχές και εξέλιξη», *Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, 15ο Πανελλήνιο Συνέδριο. Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 1995*, σσ. 371-372.

69. Το φερμάνι βρίσκεται σήμερα στο ναό. Ευχαριστώ τον Η. Κολοβό για τη μετάφραση από τα όθωμανικά.

70. Πληροφορία από το φυλλάδιο για τα 125 χρόνια του ναού των Αγίων Πέτρου και Παύλου στα Γιαννιτσά.

71. Τ. Τιμοθεάδης, *Η Ονία Γιαννιτσών και η Πολιτική Βατικανού. Χτές και Σήμερα*, Γιαννιτσά 1992, σ. 84.

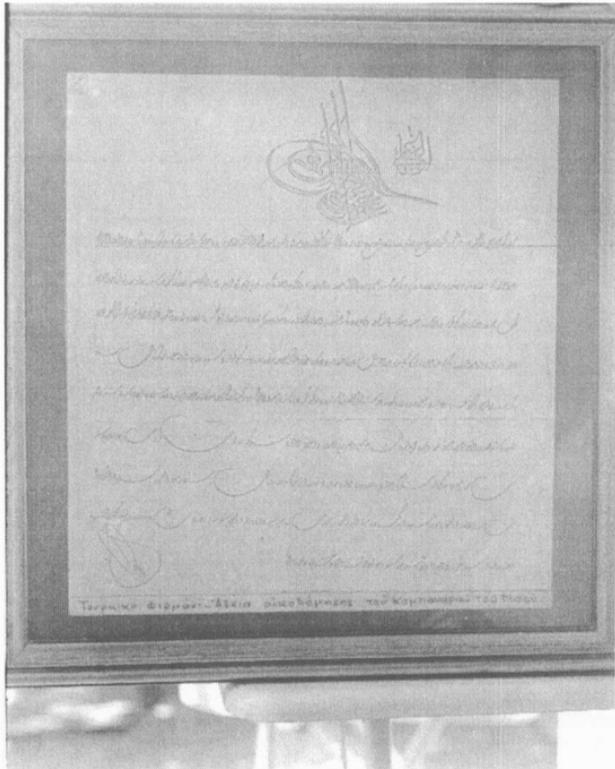
πτέμβριο του 1923, 30 ούνιτικές οικογένειες από τὰ Μάλγαρα και τὸ Ντα-ούτελι ἔφθασαν στὰ Γιαννιτσά, ὅπου λόγω ἔλλειψης χώρου ἐγκαταστάθηκαν ἀρχικὰ στὴν αὐλὴ τοῦ Βουλγαροκαθολικοῦ ναοῦ.⁷²

Μαζί με τὶς οικογένειες αὐτὲς ἔφθασαν καὶ τρεῖς ἱερεῖς: ὁ Ἄνθιμος Σαργολόγος, ὁ Ἀμβρόσιος Γιαλαντζόγλου Βασιλειάδης καὶ ὁ Παῦλος Νταέλης. Ὁ ἐπίσκοπος Χαλαβαζής ὄρισε ὡς προϊστάμενο τοῦ ναοῦ τὸν πατέρα Ἄνθιμο· ὅταν ὅμως αὐτὸς πῆγε στὰ 1925 στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ θέση του ἤρθε ὁ Γεώργιος Ξενοπούλος. Ἐπὶ Ξενοπούλου ἀνακατασκευάστηκε τὸ κωδωνοστάσιο. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1927 στὴ θέση του διορίστηκε ὁ Εὐστράτιος Ρούσσοσ. Ἐπὶ Ρούσσοσ ἐπισκευάστηκε ὁ ναός, ὁ ὁποῖος παράλληλα ἠλεκτροδοτήθηκε (1928) καὶ ἀνακαινίστηκε ἐξωτερικὰ (1932).

Στὰ 1938 ἐπανῆλθε ὁ Ἄνθιμος. Στις 6 Ἰανουαρίου 1950 πέθανε ὁ Παῦλος Νταέλης στὴν Ἀθήνα ἀπὸ καρδιακὴ προσβολή. Στὰ 1956 κατασκευάστηκε νέο κωδωνοστάσιο. Ὅταν ὁ πατὴρ Ἀμβρόσιος πῆγε γιὰ θεραπεία στὴν Ἀθήνα, στὴ θέση του στάλθηκε ὁ Ἰωσήφ Πρίντεζης. Ὁ Ἄνθιμος πέθανε στὰ 1963 καὶ τότε ὁ Ἰωσήφ ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση, ἐνῶ ὁ πατὴρ Εὐτύχιος ἔγινε ἱερέας τοῦ ναοῦ. Στὰ 1972 ὁ Ἀναργύρος Πρίντεζης ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ Εὐτυχίου. Μετὰ τὸ διορισμὸ τοῦ Ἀναργύρου ὡς ἐπισκόπου καὶ ἐπικεφαλῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθήνας –στὰ 1975 ἀπὸ τὸ Βατικανό– τὴ διεύθυνση τοῦ ναοῦ στὰ Γιαννιτσά ἀνέλαβε ξανά ὁ Ἰωσήφ. Τὸ 1990 τὴ διεύθυνση ἀνέλαβε ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἐπισκόπου Ἀναργύρου, πατὴρ Μιχαὴλ Πρίντεζης.⁷³ Τὴν κοινότητα τῶν Οὐνιτῶν στὰ Γιαννιτσά ἀποτελοῦν σήμερα περίπου 300 ἄτομα.

72. Μ. Πρίντεζης, *Ἱερὸς Ναὸς Ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου στὰ Γιαννιτσά - Ἱστορικὰ Στοιχεῖα (1861-1923)*, 1989 (ἀνέκδοτη ἐργασία), σ. 77.

73. Ὁ Μ. Πρίντεζης ἦταν συμφοιτητὴς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου στὸ Γρηγοριανὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ρώμης.

Φιρμάνι τοῦ Ἄμπντοῦλ Χαμίτ Β' γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ κωδωνοστασίου τοῦ ναοῦ
Πέτρου καὶ Παύλου Γιαννιτσῶν (25 Μαΐου 1906).

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΗΣ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΟΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ

ΕΤΑΙΡΙΑΣ

„Η ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ“

Α. Β. Σ.

Γ. Μεαζατζής

Κωνσταντινούπολις 2404

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

1897